
ZDENĚK NEJEDLÝ A SPOLEK SOCIALISTICKÁ SPOLEČNOST V PRAZE¹

Jiří Křest'an

„Zdeněk je udřen, uštván,² svěřila se rodinnému příteli Josefu Jeřábkovi (charakteristiky většiny aktérů našeho příběhu nalezne čtenář v příloze č. 2) dne 1. prosince 1920 Marie Nejedlá, manželka cítící se strastmi svého chotě a vždy chápající jeho bolesti. Mladá republika byla v té době zaujata prudkou konfrontací uvnitř nejsilnější politické strany – Československé sociálně demokratické strany dělnické. Spor o další cesty vývoje, o pojetí a smysl revoluce a v neposlední řadě i o vývoj v sovětském Rusku, zasáhl i atmosféru v Realistickém klubu. V něm se sdružili na počátku roku 1920 bývalí příslušníci Československé strany pokrokové, kteří se rozhodli, že po její likvidaci nepřejdou do řad národně socialistické strany.³ Ovzduší v Realistickém klubu na konci listopadu 1920 charakterizovala Marie Nejedlá v již zmíněném dopise Josefu Jeřábkovi přiléhavě jako „trapně dusné“.

Jen o několik dní později, než vložila svůj dopis do obálky, dne 5. prosince 1920, byl násilně obsazen Lidový dům a předán představitelům pravicového křídla sociálně demokratické strany. Zásah státní moci ve prospěch jednoho účastníka sporu, jakkoli byl vyprovokován také chováním levice, zapůsobil šokujícím dojmem na „pokrokově“, socialisticky orientovanou inteligenci a mládež. Jakoby se v průběhu desetidenní prosincové generální stávky, vyhlášené sociálně demokratickou levicí a zlomené v některých místech velmi tvrdě státní represivní mocí, rozplynula značná část očekávání, která mladí chovali vůči poválečnému vývoji v nové republice. „Naděje byly veliké, zklamání těžké,⁴“ napsal s odstupem osmi let Pavel Levit. „Byl to veliký proces poznání, který jsme prodělali, od horoucích nadějí válečných, než nás modloslužebníci Konsolidace přesvědčili, že se v podstatě nic nezměnilo.“ Karel Konrád později vzpomínal: „My, kteří jsme vyšli z těch dělostřeleckých kráterů živí, domnívali jsme se, vším právem, že nyní musí nastat rozliv všeobecné spravedlnosti, rovnosti, ba i lásky, jejíž hlubokost jsme tušili jako vlastní touhu po sladkosti doteků.“⁵ Vývojem se podle Konrádova názoru cítili mladí lidé podvedeni, očekávání se rozplynula ve „velkopodvodech, šalbě, kořistnictví, sobeckosti, nestoudných lžích a svatokrádežích“, jež, jak se domníval, naplnily všední život republiky.

Dne 30. ledna 1921 se na valném sjezdu dovršil vývoj v Realistickém klubu vítězstvím křídla vedeného Emanuelem Rádlem, jež chtělo ve sporu obou sociálně demokratických proudů zachovat přísnou neutralitu a kritický odstup. Skupina, silně kritická vůči pravicovým vůdcům sociální demokracie a osudově zaujatá vývojem v Rusku, ztratila ve vedení klubu i v redakci Realistické stráže mocenské pozice. K této skupině náleželi mimo jiné Zdeněk Nejedlý, Petr Růžek, Ladislav Görlich, Jan Gallas, Jaromír Dolanský, Karel Bradka, bratři Vladimír a Jaroslav Procházkové a Josef Teindl.⁶ Někteří z nich byli zpočátku odhodláni setrvat v klubu a hrát roli opozice. „Jíti ven z klubu je nemožno, když člověk neví, kam by šel. Konec konců vždyť to není tak strašná věc dělati v klubu opozici. To prospěje diskusi a myšlenkovému kvasu,“⁷ psal bratrovi 18. února 1921 Jaroslav Procházka.

V době, kdy dopis Jaroslava Procházky nastupoval cestu z Plzně do Prahy, byl již ve spisovně ministerstva vnitřní evidován dopis Petra Růžka, Jana Gallyse a Karla Lörsche ze dne 8. února 1921, v němž pisatelé informovali o úmyslu založit spolek Socialistická společnost v Praze.⁸ Účelem spolku mělo být podle předložených stanov „vědecké studium otázek a podmínek socialistického řádu“. Spolek měl konat schůze, přednášky, diskuse, publikovat výsledky své činnosti a zřídit knihovnu a čítárnu. Zemská správa politická v Praze, jež byla oprávněna posoudit oznámení o zřízení spolku, jeho utvoření 20. února zakázala pro formální nedostatky ve stanovách (nepřesné formulace, týkající se usnášeníschopnosti valné hromady a výboru, zastupování spolku navenek, vydávání spolkových vyhlášek).⁹

V následujících šesti měsících, pokud je známo, nikdo neučinil nový pokus o ustavení Socialistické společnosti. Patrně zejména z iniciativy Petra Růžka se zájemci v průběhu března a dubna 1921 scházeli na schůzích přípravného výboru v kavárně Opera na Smíchově.¹⁰ Komunikace mezi Rádlovým a Nejedlého křídlem v Realistickém klubu mezitím natolik vážla, že pražská organizace klubu, v níž měla levice na rozdíl od většiny venkovských organizací převahu, se ocitla v téměř dokonalém rozkladu. Levicoví opozičníci Realistického klubu stále častěji (i pod vlivem radikalizace sociálně demokratické levice) požadovali odchod z klubu a organizační osamostatnění. Jaroslav Procházka bratrovi 10. května 1921 psal již v naprosto rozhodném duchu: „Realistická stráž je hnus, házíme vůbec realismus do kouta.“¹¹ Požadoval zahájit vydávání nového vlastního časopisu.

Dopis Jaroslava Procházky bratru Vladimírovi je pro nás důležitý ještě z toho důvodu, že obsahuje zmínku o programu Socialistické společnosti, který pisatel označil za nedostačující, „úzký, mělký“. V pozůstalosti Zdeňka Nejedlého jsou uloženy dva programové dokumenty spolku Socialistická společnost, z nichž jeden je nadepsán „Zásady programové“ a druhý, bez názvu, rozebírá úkoly

Socialistické společnosti. Autor obou elaborátů a doba jejich vzniku nejsou známy, takže nelze s naprostou jistotou určit, zda právě je (nebo jeden z nich) kriticky zmiňoval Jaroslav Procházka. Vzhledem k tomu, že oba dokumenty (jejich úplné znění viz příloha č. 4 a 5) se zaměřují téměř výhradně na tezovité postizení hospodářských otázek a obsahují momenty, typické pro způsob uvažování centristů, snažících se hledat kompromis mezi pravíci a levíci sociální demokracie (srovnej alespoň požadavek „zadržetí“ revoluce do nejprůhodnějšího okamžiku, kdy proletariát získá pozice v oblasti politické moci, ve vedení výroby a potřebné odborné znalosti), mohli bychom předpokládat, že autorem obou dokumentů byl Petr Růžek a že mohly být napsány na jaře roku 1921. Růžek se ekonomickými aspekty socialismu zabýval dlouhodobě a na jaře 1921 výrazně inklinoval k centrismu.

Na den 8. června 1921 byla do kavárny Opera svolána schůze příslušníků levice Realistického klubu, jíž se zúčastnilo asi 60 osob. Účastníci schůze, která se rozešla až o půlnoci, se rozhodli odejít z Realistického klubu. Většina z nich (Ladislav Görlich, Jan Gallas, Josef Ludvík Fischer) označila za nejperspektivnější komunistickou stranu, ustavenou 14. května 1921, a někteří vyjádřili své odhodlání její řady posílit (asi třetina účastníků schůze ostatně již podle odhadu dozírajícího civilního strážníka členy KSČ byla¹²). Nedůvěru v komunistickou stranu vyjádřil z řečníků pouze Petr Růžek, který ohlásil přechod k centristům. Ti podle jeho názoru budou zachraňovat proletariát poté, co se narychlo postavená komunistická strana rozpadne. Zdeněk Nejedlý ocenil komunistickou stranu jako jedinou stranu organizovaného dělnictva, sám ovšem vstup do KSČ neohlásil a ani k němu nevyzval jiné.

Zdá se, že kromě silné inklinace ke komunistické straně byl v levici Realistického klubu zastoupen i názor, že zatím není třeba vstupovat do žádné politické strany, je nutno se soustředit na programové otázky a pomoci snahám dělnictva v boji za socialistické cíle. Takový názor sdílel Zdeněk Nejedlý, v podobném duchu vystoupil na poslední schůzi levice Realistického klubu i František Koucourek. Toto stanovisko bylo dodatečně reprodukováno i v dopise Vladimíra Procházky Zdeňku Nejedlému ze dne 26. září 1921.¹³ (Procházka se schůze levice Realistického klubu dne 8. června nemohl zúčastnit pro nemoc.) Přesvědčení, že je nutno vytvářet platformu tříbení programových názorů, na níž by se setkávali příslušníci různých politických a ideových proudů, přispěl zřejmě k oživení myšlenky na zřízení spolku Socialistická společnost.

Dne 13. srpna 1921 zaslal Jaromír Dolanský Zemské správě politické v Praze nové stanovy spolku,¹⁴ které opakovaly základní ustanovení stanov, předložených v únoru. Bohužel opakovaly i jeden z nedostatků vytčených tehdy úřadem předkladatelům – nedostatečně určovaly kompetence valné hromady. Po dopracování stanov mohla dne 10. října 1921 Zemská správa politická v Praze

zakladateli Jaromíru Dolanskému konečně sdělit, že nezakazuje utvoření spolku Socialistická společnost v Praze.

Třicátého listopadu roku 1921 se v kavárně Opera v tehdejší Chotkově ulici (u mostu Legii) na Smíchově sešla ustavující valná hromada Socialistické společnosti. Do čela spolku byl symbolicky zvolen dělník Bohumil Vobořil, místopředsedou se stal Petr Růžek, členem výboru Zdeněk Nejedlý a jednatelem Miroslav Novák (přehled funkcionářů spolku Socialistická společnost po celou dobu jeho trvání je podán v příloze č. 1). Hlavními řečníky schůze byli Nejedlý a Růžek. Podle vzpomínky Miloslava Matouška¹⁵ se kromě pamětníka samotného zúčastnili ustavující valné hromady ještě Karel Kácl, František O. Navrátil, Vilém Doležel, Pavel Levit, Vladimír Procházka, Magda Bosáková, Josef Guttmann, Rudolf Slánský, Jan Gallas, Jaroslav Kratochvíl, Bohumil Mathesius, Karel Bradka¹⁶ a jiní.

Podívejme se nyní blíže na muže, který představoval nejznámější osobnost Socialistické společnosti. Václav Kopecký později napsal, že Zdeněk Nejedlý nadšeně pozdravil vznik Komunistické strany Československa a „dal své jméno, svoji autoritu a celou činnost svého geniálního ducha do služeb našeho revolučního komunistického hnutí“.¹⁷ Kopecký tvrdil, že od samého vzniku KSČ „Zdeněk Nejedlý se obětavě ujal poslání, aby pro revoluční komunistické hnutí získával pokrokové živly československé inteligence“.¹⁸ Nejedlý je tedy líčen jako „skálopevný velikán“,¹⁹ vidoucí a přesvědčený prorok, který měl za úkol převádět váhající, malomyslné a pochybující pod křídla KSČ. Tomuto obrazu přitakávaly (ovšem poněkud střízlivěji) některé pozdní Nejedlého výroky.²⁰ Poslechněme však mnohem uměřenější líčení Nejedlého cesty po odchodu z Realistického klubu, jak je podal Nejedlého životopisec Josef Teichman v roce 1938: „Cesta z Realistického klubu pro něho mohla vésti jen mezi ty, kteří bezradně stanuli na rozhraní obou proudů našeho politického života, v nichž zejména idealismus mladých byl zle postižen.“²¹ Položme si otázku, zda Zdeněk Nejedlý nebyl v polovině roku 1921 sám spíše váhajícím a hledajícím, zda nepotřeboval ujasnění své další cesty uprostřed stejně pochybujících a bezradných.

Tento výrazný talent mezi českými historiky byl za první světové války překvapen nečekaným ohlasem svých počinů, propagujících dílo Bedřicha Smetany (výstava, přednášky, podíl na inscenaci oper). On, který dosud o politiku ostentativně nedbal, si náhle plně uvědomil politické konsekvence své odborné práce. Jeho stoupající zájem o politiku, před níž jej mimochodem opakovaně varovali jeho učitelé, se dostavil „opožděně“, prakticky již v období, kdy Zdeněk Nejedlý dozrál ve výjimečnou a v řadě ohledů specifickou vědeckou osobnost.²² V závěru války byl prudce zaujat zahraniční akcí svého někdejšího oblíbeného univerzitního učitele T. G. Masaryka a tomuto zaujetí dal výraz i svým

vstupem do pokrokové strany. Nutno ovšem dodat, že Nejedlý byl realismu blízký již před válkou a v jeho duchu nazíral veřejné dění. Vývoj na konci války a po vzniku Republiky československé se však ubíral ve směru, jemuž Nejedlý nerozuměl. Realisté se rozešli do jiných politických stran a Nejedlého názory se neuplatnily ani v úzkém rámci Realistického klubu, který ostatně směřoval nezadržitelně k politické bezvýznamnosti. S nepochopením, ba přímo s odporem byl většinou českých intelektuálů přijat Nejedlého apel k radikální očiště společenského života, který se již v listopadu 1918 materializoval v tvrdém útoku na Josefa Suka a České kvarteto za jejich údajný prorakouský postoj za války.²³

T. G. Masaryk se vydal cestou, již jeho stoupenec v některých ohledech necenil. Ponechal realisty jejich osudu a postavil se do pozice nestranného prezidenta. Orientoval se na osobnosti, schopné konstruktivního budování státu. Také pod vlivem „Sukovy aféry“ k těmto osobnostem patrně nepočítal Zdeňka Nejedlého. Ke spolupráci naopak přizval některé své bývalé oponenty, jejichž schopnosti si Nejedlý (a nejen on) nevážil. Masaryk byl značně kritický k ruské revoluci, již byl naopak Nejedlý neodolatelně váben. Ve sporu uvnitř sociálně demokratické strany Masaryk podpořil pravicové vůdce. O Masarykově postoji se Nejedlý přesvědčil při audienci, kterou mu prezident poskytl 7. října 1920. K setkání se Nejedlý vrátil až v roce 1950. Masaryk jej prý přijal proto, že jej chtěl pro jeho vliv mezi dělnictvem získat pro „očistu“ sociálně demokratické strany, jako předtím získal například Josefa Stivína. „Mne Masaryk nikdy neměl rád, už jako studenta nikoli. Cítil asi, že jsem z docela jiného masa,“²⁴ vzpomínal Nejedlý. Jeden a půl hodiny prý Masaryk Nejedlého přesvědčoval, ale nepochodil. Deset let potom prý na něho prezident nepromluvil, „i hlavu otočil, měl-li mne potkat“. Václav Kopecký později „obohatil“ Nejedlého vzpomínku v tom směru, že od té doby se dotovalo mezi oběma muži „hluboké osobní nepřátelství,“²⁵ jež se prý stupňovalo po vydání Nejedlého monografie o Masarykovi. Nádavkem Kopecký čtenáři tvrdil, že Nejedlý nikdy nebyl členem pokrokové strany.²⁶ Dodejme, že Zdeněk Nejedlý v roce 1960 odmítl Kopeckého paměti recenzovat a v soukromí se pohrdavě vyjadřoval o hrubých chybách, jež obsahovaly.

Skutečnost byla taková, že Nejedlý sice vyjadřoval kritické výhrady vůči Masarykovi, po celou dobu první republiky a prakticky až do padesátých let však hodnotil úlohu prvního prezidenta s velkým respektem. Prakticky nikdy se nedal strhnout k hrubým útokům. Když v roce 1922 členové Socialistické společnosti Jaroslav Procházka a Josef Ludvík Fischer požadovali ve Varu revizi Masarykova učení a Fischer dokonce napsal, že „toho, co by nám Masaryk mohl dát, je příliš, přespříliš málo“,²⁷ Nejedlý nabádal: „Zjev jako jest Masaryk nelze vyříditi takhle jednoduše. Ale i věčně: kdybychom dovedli Masary-

kovu Sociální otázku domyslíti v duchu dnešní doby, našli bychom v ní velmi mnoho, jak patrně z toho, že se jí dnes dovolávají i komunisté.“ Také Masaryk sledoval činnost Nejedlého velice pozorně. Tak tomu bylo již na počátku dvacátých let – historik Antonín Klimek například nalezl v pozůstalosti T. G. Masaryka prezidentem pečlivě podtrhaný Nejedlého článek o autoritě, který vyšel ve Varu v roce 1922.²⁸ Masaryk Nejedlého cenil jako skvělého znalce Smetanova díla (zaujetí Smetanou sdílel Masaryk se svou ženou Charlottou). Připomeňme Masarykův všestranný přínos k jubilejním oslavám Bedřicha Smetany v roce 1924, jejichž režie byla v rukou Sboru pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi, v němž Nejedlý hrál nesporně nejvýznamnější roli. Nejedlého monografii T. G. Masaryk (první svazek vyšel v roce 1930) stavěl prezident výše než Čapkovy Hovory s T. G. M. Manželé Nejedlých byli několikrát pozváni k Masarykovi k přátelskému posezení.

V Socialistické společnosti nalezl Zdeněk Nejedlý pozoruhodně široké spektrum levicově orientovaných lidí. „Socialistická společnost byla diskusním klubem, který měl své doby vysokou úroveň a zároveň velikou životnost. Stal se střediskem, kde se scházeli leví disidenti Realistického klubu s dělníky, studenty, s mládeží československých socialistů, s nezávislou socialistickou mládeží, s mládeží komunistickou,“²⁹ Tento výčet je v podstatě vyčerpávající. Dodejme snad jen, že v klubu se vedle někdejších realistů, národních socialistů, sociálních demokratů, centristů, komunistů, dělnických předáků a studentských vůdců výrazně prezentovali také levicově zaměřeni členové legionářských, učitelských a odborových organizací (podrobné charakteristiky členů a účastníků schůzí Socialistické společnosti viz příloha č. 2).

Povšimněme si podrobněji výrazné skupiny studentských vůdců, kteří na počátku roku 1922 (někteří z nich ostatně již dříve) našli cestu do Socialistické společnosti.³⁰ Stalo se tak poté, co byli vypuzeni z redakce Studentské revue, vydávané Ústředním svazem československého studentstva. Zdeněk Nejedlý jim v té době nabídl možnost publikovat ve svém časopise Var a 15. dubna dokonce pod redakcí Josefa Ludvíka Fischera vyšlo číslo, které sestavili pouze socialističtí a komunističtí studenti (do čísla přispěli Bedřich Václavek, Miloslav Matoušek, K. L. Kácl, Vilém Doležel, J. M. Kořínek, F. O. Navrátil, Rudolf Steinherz, Jan Klepetář, Rostislav Kocourek). Mnozí ze studentů se stali stálými přispěvateli Varu a aktivně se účastnili i dalších veřejných počínů, spojených se jménem Zdeňka Nejedlého. Socialistická společnost a Nejedlého Var jim nabídly možnost tříbení vlastních názorů, které na počátku dvacátých let musely být značně neuspořádané a neurčité. Uvedme příklad „čtvera světla“, které svým generačním druhům v roce 1922 nabídl studentský aktivista Miloslav Matoušek, vyloučený v předchozím roce z národně socialistické strany: „Bud' dobrý! Bojuj za svobodu druhých i svou! Rozmnožuj krásu! Šiř zdraví!“³¹

Významnými souputníky aktivit Socialistické společnosti byli mladí představitelé avantgardní kultury. Polem vzájemného stýkání se stal Nejedlého časopis Var. Prakticky po celý rok 1922 dokonce spolek Socialistická společnost rezignoval na pořádání vlastních veřejných schůzí a přednášek a jeho členové se účastnili či řečnili na schůzích Volného sdružení čtenářů Varu.³² První z nich se konala 6. února 1922 ve slavné kavárně Union na Národní třídě³³ a s referáty o cílech a výsledcích světové války na ní vystoupili parádní řečníci Socialistické společnosti Zdeněk Nejedlý a Petr Růžek. Pro neočekávaně velký zájem posluchačstva musela být další setkání sdružení přenesena do Akademického domu ve Spálené ulici číslo 20 a později do kavárny Opera na Smíchově za mostem Legií. Dne 13. března 1922 přepustil Zdeněk Nejedlý svou přednášku mladému básníku Jiřímu Wolkrovi.³⁴ Posluchači (mezi nimi byli například Jaroslav Seifert, Vítězslav Nezval, Bedřich Václavek, Otokar Fischer, ale i F. X. Šalda, který však nepromluvil, ač byl předsedajícím Nejedlým vyzýván) vyslechli programový projev o proletářském umění,³⁵ který vyvolal živou odezvu v tisku (nepříznivě reagoval především Wolkrův učitel Arne Novák). Projev předznamenal rozkol v umělecké skupině Devětsil, v níž se Wolker vzdaloval Teigově estetice a kterou nakonec počátkem roku 1923 opustil.³⁶ Jiří Wolker spolupracoval s Nejedlého Varem, pokud mu to zdravotní stav dovolil. Lze konstatovat, že Wolkrovy občanské postoje i umělecké cítění rozhodně ovlivnil kontakt s Nejedlým. Wolker pravidelně navštěvoval Nejedlého vysokoškolské přednášky,³⁷ po jejich skončení pak často dlouho do noci se svým učitelem a dalšími kolegy diskutoval o rozmanitých problémech.

Kardinálním problémem spolku Socialistická společnost se jevil vztah jeho členů k sociálně demokratické straně a dvěma politickým stranám, které se od ní odštěpily – Nezávislé sociálně demokratické straně (centristé) a Komunistické straně Československa. Nutno konstatovat, že Socialistická společnost představovala v době, kdy se spíše obnažovaly palčivé rozpory mezi jednotlivými proudy bývalé sociální demokracie a propukaly obtížně zapomenutelné osobní zášti mezi jejich předáky, jednu z mála platforem, jež umožňovaly setkávání členů tří zpočátku se vzdalujících a postupně v některých směrech se přibližujících proudů, jež vyrostly na půdě staré sociální demokracie. V Socialistické společnosti se sociální demokraté, centristé a komunisté setkávali rovněž s příslušníky národně socialistické strany.

Zastoupení a aktivita členů sociálně demokratické strany v Socialistické společnosti se zdá na první pohled ze všech čtyř zmíněných politických proudů jako nejméně intenzivní. Mezi činovníky a řečníky spolku nalezneme ze sociálních demokratů pouze publicisty Jaroslava Čecháčka a Jiřího Stolze. Zdá se, že Pyrrhovo vítězství získané v boji o Lidový dům na konci roku 1920 učinilo sociální demokracii velmi málo přitažlivou a inspirativní pro mladou českou

„pokrokovou“ inteligenci a uvrhlo ji do jisté duchovní izolace. Sociální demokracie se jevila pro většinu levicově orientovaných intelektuálů v lepším případě jako podivná „slitina idealismu, povrchnosti revolučních zásad a prospěchářství“.³⁸ Celkem oprávněně konstatoval Zdeněk Nejedlý, že sociální demokracie se stala zajatcem svého urputného boje s bolševismem a musela zaujmout pozice patrně více vpravo, než mnozí její vůdci původně předpokládali.³⁹ Obranný boj, zaštitěný navíc v českém prostředí tradičně nepopulární státní mocí, vedl k jisté myšlenkové sterilitě.

Mnohem výrazněji než sociální demokraté se v řadách Socialistické společnosti prosadili stoupenci centrstického proudu. Aktivně se v řadách spolku angažovali hned dva významní představitelé Nezávislé sociálně demokratické strany – poslanec a bývalý legionář Vincenc Charvát⁴⁰ a Nejedlého souputník z Realistického klubu, profesor české techniky v Praze Petr Růžek. Zejména mladší členové společnosti sledovali s jistou dávkou ironie poněkud neobratné taktické manévry Petra Růžka na politickém kolbišti.⁴¹ Nutno říci, že další vývoj dal skepsi mladíků za pravdu – svérázný profesor se později veřejně zneemožnil, když operoval falešným dopisem přednosty politického a legislativního odboru kanceláře prezidenta republiky Josefa Schieszla,⁴² jenž měl nabízet finanční dotace vedení Slovenské ľudové strany výměnou za politickou likvidaci Vojtecha Tuky.

Vedle námitek povahy spíše osobní ovšem zaznívala z řad Socialistické společnosti zásadní kritika centristů – že nepřinášejí vlastní pohled na základní otázky politického života mladé republiky a usilují o hledání mechanického středu mezi sociální demokracií a komunisty. „Každý centrstický směr jest již předem cosi neživého, poněvadž chce šablonovitě hned napřed stanoviti, co jedině mnohotvárností života se uskutečňuje,“⁴³ psal Zdeněk Nejedlý. V řadách Socialistické společnosti se objevoval názor, že centristé nemají pevnějšího programového zakotvení, a nutno říci, že další vývoj tomuto názoru přitakal. Většina centristů se nakonec v průběhu vývoje vrátila k sociální demokracii. Stejně jako Zdeněk Nejedlý asi řada členů Socialistické společnosti žádala v polovině dvacátých let spíše než úporné hledání kompromisu ve stále větší míře určité odpovědi na otázky typu „buď – anebo“. „Lidé neznají prostě žádného středu. Buď jsi celý náš anebo jsi celý tam na druhé straně – třetí možnost není. Chceš-li být hezký na obě strany, jsi nutně z obou stran – bit,“⁴⁴ uvedl Zdeněk Nejedlý. Je možno konstatovat, že takto kategoricky formulovaná stanoviska byla nejednou na poli Socialistické společnosti vyjadřována, že však nepředstavovala překážku k diskusi jinak smýšlejících.

Podstatně inspirativnější ve srovnání se stoupenci centrstické Dvaapůlté internacionály (vídeňské) se jevilo sledování vývoje v národně socialistické straně. Působení levice národně socialistické inteligence v Socialistické spo-

lečnosti nebylo rozhodně zanedbatelné. Z národních socialistů se setkáme na akcích Socialistické společnosti s advokátem a publicistou Theodorem Bartoškem, publicistou Aloisem Hatinou a studentským předákem Miloslavem Matouškem, který ovšem byl ze strany vyloučen již na jaře 1921. Populární předák volnomyšlenkářského hnutí Theodor Bartošek byl vyloučen z národně socialistické strany na jaře roku 1923 poté, co spolu s Bohuslavem Vrbenským, Luisou Landovou-Štychovou a Václavem Draxlem hlasovali v parlamentu proti zákonu na ochranu republiky. Nezávislá socialistická strana dělnická, v níž se odpadlíci z národně socialistické strany sdružili, spolupracovala potom s centristickou Nezávislou sociálně demokratickou stranou, jež ovšem na podzim 1924 opustila společné Socialistické sjednocení a vplynula do Československé strany sociálně demokratické. V následujícím roce se Nezávislá socialistická strana dělnická rozhodla pro vstup do komunistické strany.

Zákruty výše uvedeného vývoje byly členy Socialistické společnosti bedlivě a s největší vážností sledovány. Vyloučení čtyř poslanců z národně socialistické strany hodnotil Zdeněk Nejedlý jako důkaz „nezadržitelného rozkladu našich politických stran“⁴⁵ a vyjádřil přesvědčení, že pravice vede stranu k fašismu. Nejedlý správně vytušil inklinaci Vrbenského skupiny ke KSČ, ale vyjádřil rovněž pochopení pro jejich současnou zdrženlivost vůči této straně. Pokus o vytvoření Socialistického sjednocení s centristy odsoudil jako pouhou mechanickou dohodu vůdců.⁴⁶ Podle Nejedlého názoru roztržštěnost a hašteřivost politické sféry mohla být překonána jedině potlačením individualismu vůdců, odtržených od lidu. K sjednocení socialistických proudů podle jeho názoru mělo dojít cestou „zdola“ – sjednocením odborových organizací a vytvořením dělnických samospráv podle ruského vzoru.⁴⁷ Teprve ze spojení mas vyrostou noví vůdcové, kteří budou skutečně potřeby lidu vyjadřovat. Nejedlý na počátku dvacátých let hodnotil stále častěji KSČ jako v podstatě jedinou stranu, schopnou uchovat spojení s nejširšími lidovými masami.

Hluboká skepse vůči stávajícímu systému stran, zaujetí sovětským vzorem, inklinace ke komunistické straně – to byly pocity, které s Nejedlým sdílela převážná část členů a účastníků akcí Socialistické společnosti. Víme, že někteří z nich se stali organizovanými komunisty již v době jejího vzniku či krátce po něm – Václav Bolen, Václav Brádka, Ladislav Görlich, Josef Guttmann, Jan Harus, Josef Kolský, Vojtěch Pavlásek, Rudolf Slánský, Václav Vacek, Emanuel Vajtauer, Miloš Vaněk, Břetislav Hůla, Matej Kršiak. Dva posledně jmenovaní se stali komunisty již za války v Rusku. V této souvislosti nutno ovšem konstatovat, že bezprostřední zkušenost s ruskou revoluční realitou reprezentovali v Socialistické společnosti spíše než čeští a slovenští bolševici někdejší příslušníci legií: poslanec Vincenc Charvát, spisovatelé Václav Kaplický a Jaroslav Kratochvíl či studentský aktivista Jaroslav Procházka.

Řada členů Socialistické společnosti přistupovala ke komunistické straně buď s otevřenou skepsí (Petr Růžek) nebo alespoň s jistými obavami a váháním. Vladimír Procházka přiznával v dopise Zdeňku Nejedlému ze dne 26. září 1921, že studium literatury jej přivádí „stále blíže ke komunistům“.⁴⁸ Jako „těžkou překážku“ ke spolupráci s komunisty (konkrétně s Proletkultem) však viděl v jejich nedůvěře ke každému, kdo stojí mimo jejich stranu. Bratři Vladimír a Jaroslav Procházkové se nakonec odhodlali ke vstupu do KSC až v roce 1924. Jisté pochyby o komunistické straně sdílel také přítel obou bratří Jaromír Dolanský. Do KSC vstoupil tento někdejší realista v roce 1922 „oklikou“ přes národně socialistickou stranu. Také Josef Ludvík Fischer se v dopisu Zdeňku Nejedlému z 20. srpna 1921 obával komunistické „scholastiky nevkusné a urážející“,⁴⁹ jak se projevovala například v Proletkultu. Přiznal, že hledá organizaci KSC, do níž by vstoupil, ale jedním dechem vyjádřil pochybnosti: „Však kdo ví, jestli by mě hned druhý den nevyhodili“, protože není marxistou. V roce 1924 vyjádřil zklamání nad sjezdem KSC a nad vývojem, který zřejmě přemění stranu v malou sektu.⁵⁰

Mnohem zajímavější, než zjištění toho, kdy jednotliví členové Socialistické společnosti dospěli k rozhodnutí vstoupit do Komunistické strany Československa, se jeví skutečnost, že povážlivě velká část z nich se v průběhu doby dostala se stranickým vedením do konfliktu a stranické řady opustila. Uveďme některé z příkladů, které se podařilo v literatuře a v archivech dohledat (bližší údaje o jednotlivcích viz příloha č. 2):

rok odchodu z KSC	jméno a příjmení	poznámka
???	Miloš Vaněk	vystoupil krátce po svém vstupu v roce 1921
1922	Václav Bolen	vyloučen poprvé, na zásah KI vyloučení zrušeno
1925	Břetislav Hůla	vyloučen
1928	Ladislav Görlich	vyloučen
1929	Václav Bolen	vyloučen podruhé
	Matej Kršiak	vyloučen poprvé
	Emanuel Vajtauer	vyloučen
1929 (?)	Jan Gallas	???
1932	Václav Brádka	patrně s vědomím vedení KSC přestoupil do soc. dem. strany
1933	Josef Guttmann	vyloučen
1937 (?)	Jiří Weil	vyloučen

1951	Rudolf Slánský	vyložen, o rok později popraven
1952	Matej Kršiak	vyložen podruhé

Chtělo by se na konec seznamu doplnit, že po srpnu 1968 z KSČ demonstrativně vystoupila Nejedlého dcera Zdeňka Nedvědová a později byl vyškrtnut i její druhý manžel Jaroslav Kojzar.⁵¹

Sám Zdeněk Nejedlý vyjadřoval v průběhu dvacátých let nejednou své výhrady ke komunistické straně: kritizoval její duševní strnulost a dogmatismus, přílišný negativismus, vnitrostranickou řevnivost.⁵² Nesdílel rovněž fetišistickou víru komunistů v sovětský stát.⁵³ Vůči sovětské realitě dokázal formulovat negativní stanoviska – ve dvacátých letech vyjádřil opakovaně nesouhlas s politickými procesy a popravami politických odpůrců, kritizoval cenzuru v Sovětském svazu a podobně. Již v roce 1922 se bránil proti výtce listu Čas, že hájí komunisty, ale sám komunistou není: Sympatiemi ke komunistickým směrům se netají a neohrazuje se, když je Var nazýván komunistickým listem. „Ale ovšem nejsem straníkem naší komunistické strany, protože mně je komunismus něco jiného a většího než politická strana. Zastávám-li se žel i strany komunistické, činím tak především proto, poněvadž jest komunismu jako nové světové ideji nejbližší.“⁵⁴ Komunistů by se zastal již z důvodu mravního jako každého, jenž je utiskován. A znovu se objeví postava muže na Hradě: Nejedlého poměr ke KSČ je prý stejný, jakým byl dříve vztah Masaryka k sociálně demokratické straně. Po celou dobu existence první republiky o vstup do KSČ Nejedlý nepožádal, jeho vztahy k ní se ovšem staly velmi blízkými po nástupu Gottwaldova vedení v roce 1929 (později mu bylo členství symbolicky zpětně uznáno právě od tohoto roku).

Zdeněk Nejedlý se těšil mezi členy KSČ vysoké prestiži bez ohledu na to, že členem strany nebyl. S řadou z nich se stýkal při svých hojných spolkových aktivitách či spolupracoval na poli vědy a publicistiky, zastával se perzekvovaných komunistických úředníků či učitelů, vystupoval na přednáškách pořádaných komunistickými organizacemi. V několika případech byl volán i jako rozhodčí k vnitrostranickým pŕtškám. Pátého řijna 1922 jej například komunistický učitel Antonín Dokoupil (jeho žákem byl mimo jiné Jiří Wolker) naléhavě vyzýval, aby se zastal vyloženého tajemníka KSČ Bohumila Jílka, „čestného muže a snad z nejlepších, jaké naše strana měla“.⁵⁵ Straník Dokoupil se dovolával zásahu nestraníka do vnitrostranické záležitosti a potenciálního interventa označil za „mravní autoritu, přímo za dědice Masarykova programu“. O necelých pět let později žádal Dokoupil Nejedlého přímo o ovlivnění kádrového obsazení vedení brněnské organizace KSČ, kam Dokoupil prosazoval Emanuela Vajtauera, muže nám známého i z akcí Socialistické společnosti. Pozornému

čtenáři zajisté neunikla Dokoupilova zmínka o Masarykovi. Je nepochybné, že ve dvacátých letech se Nejedlý často stylizoval do pózy dědice Masarykova odkazu, který jeho program rozvíjí i ve směrech, kam již prezident není schopný jít. Uveďme ještě jedno svědectví přímo z řad členů Socialistické společnosti, byť není svědectvím právě esteticky libým. Josef Hrdina v rukopise článku (asi z roku 1922),⁵⁶ nazvaném Rytíři spuštěného hledí, na adresu Zdeňka Nejedlého napsal: „Dělá to, co dělal dříve prof. dr. T. G. Masaryk. Tu a tam profízně vřed, tu a tam holí nadzvihne vrstvu hnoje veřejného života. Že to, co se objeví, není pěkné, že to, co vnikne k nosu, nevoní, za to nemůže on.“

Zdeněk Nejedlý předložil na samém prahu existence spolku Socialistická společnost svou představu o soudobé společnosti a cestě její nápravy. Stalo se tak v programové stati Lidově a pokrokově, která byla uveřejněna 1. prosince 1921 (tedy jeden den po ustavující schůzi spolku) v prvním čísle časopisu Var. V úvodu článku Nejedlý reagoval na obavy, že mladé republice hrozí revoluční výbuch. „Nám nehrozí revoluce, nýbrž úplné zploštění a myšlenková prázdnota, z níž těžší a bude těžiti jedině reakce.“⁵⁷ Tato představa korespondovala s pocity velké části mladé levicově orientované inteligence. Příčinu nebláhného vývoje v republice spatřoval Nejedlý v tom, že byla nastolena diktatura několika jedinců „malé potence intelektuální i mravní“,⁵⁸ kteří si podřídili stávající stranický systém a vzdálili se lidovým masám. Nejužívanější zbraní vůdců se stala nenávisť, jež proměnila i lidové vrstvy ve „smečku vzájemně se nenávidějících a kousajících lidí“.⁵⁹ Nápravu viděl Nejedlý v tom, že se stranici vzepřou vládě jedinců a strany začnou tlumočit názory svých příslušníků. To je možné ovšem jen v „opravdové demokracii“, vládě lidu. Výchozíkem snah bude socialismus, „sociální a hospodářská demokracie“.⁶⁰ Cestu k socialismu ovšem nemohou ukázat Marxovy teorie, boj za ideály nebude se dít cestou brutálního násilí, ale „zápasem duchů“. Nejedlý vyzdvihl masarykovskou ideu drobné práce „od člověka k člověku“. Požadoval „odzbroit a pracovati mírně“.⁶¹ Zdeněk Nejedlý formuloval svou skepsi ve stávající stranický systém. Sociálně demokratickou stranu zatratil rovnou jako stranu reakční, bližší novým směrům se mu jevila strana národně socialistická (byl přesvědčen o tom, že právě vývoj v této straně určí cesty dalšího postupu společnosti). Zápasu o pokrok se mu pak zdála nejbližší strana komunistická, která ovšem s sebou nese mnohé „staré hříchy sociální demokracie před válkou“,⁶² z nichž na prvním místě stojí konzervativní „lpění na stranické ortodoxii“. I v řadách KSČ shledával proto Nejedlý lidi vysloveně reakční.

Vraťme se nyní k samotnému spolku Socialistická společnost. Jedinou oblastí, v níž se nakonec na veřejnosti výrazněji uplatnil, představovaly přednášky a veřejné schůze (podrobné údaje o nich srv. příloha č. 4). Miloslav Matoušek s odstupem téměř půl století vzpomínal, že historicky první přednášku

Socialistické společnosti byla přednáška filozofa, sociologa, právníka Jindřicha Kohna, ideologa českožidovského hnutí.⁶³ Téma Kohnova vystoupení Matoušek neuvedl. Tuto přednášku, stejně jako Matouškem vzápětí zmiňovaný cyklus „O Marxově Kapitálu“ se nepodařilo z archivních pramenů doložit (mohly být pořádány jiným spolkem). Hvězdné období Socialistické společnosti bezpochyby přinesla první polovina roku 1923, kdy se uskutečnily přednáškové cykly „Jednotná proletářská fronta“ a „Ruská revoluce“. Po skončení prvního cyklu, jehož tři přednášky obsadili Zdeněk Nejedlý a Petr Růžek, sděloval Vladimíru Procházkovi Jaromír Dolanský: „Hoření velká místnost v Opeře nabita až ke dveřím, návštěvníci stojí mezi stoly.“⁶⁴ Zájem publika byl pro organizátory nečekaný, všechny tři přednášky cyklu o jednotné proletářské frontě navštívilo více než sto osob (stejně jako u některých dalších byla zaznamenána dozírajícím policejním úředníkem přítomnost několika žen, osob židovského původu a značného podílu komunistů). Stísněné prostory přinášely posluchačům mnohá strádání. Již při první z přednášek cyklu o jednotné proletářské frontě musel předsedající Ladislav Görlich volat ke zdrženlivosti kuřáky.⁶⁵

Hledání vhodných prostor nakonec provázelo celou dobu existence Socialistické společnosti. Od roku 1924 se jako místo konání schůzí Socialistické společnosti uváděly kromě Opery rovněž Kaulichův dům na Karlově náměstí (v něm se rovněž konaly vysokoškolské přednášky Zdeňka Nejedlého a měl zde svůj kabinet), Strakova akademie, Lidový dům, restaurace U Vocílků v Husově třídě, Odborový dům Na Perštýně a restaurace Bellevue v ulici Karoliny Světlé. Zájem o přednášky spolku však postupně upadal, návštěvy větší než sto osob se podařilo docílit již jen v několika málo případech (šlo o přednášky Zdeňka Nejedlého a Theodora Bartoška).

Průběh schůzí byl dozírajícími policejními úředníky hodnocen zpravidla jako „klidný“ či „hladký“, diskuse jako „bezzávadná“. Každopádně nikdo z řečníků a účastníků schůzí Socialistické společnosti nebyl vystaven dramátům, jež ve stejné době provázely některá shromáždění komunistických či jiných levicových organizací. Josef Zora⁶⁶ později vzpomínal na zběsilý úprk přes kuchyň Národního domu na Smíchově na dvůr a zahradu, v jehož závěru téměř dvoumetrový herec, stojící na hromadě stolů a židlí, přestřkal drobného Zdeňka Nejedlého přes zeď na ulici.⁶⁷ Herec s profesorem přechali v říjnu 1921 ze slučovacího sjezdu českých a německých komunistů poté, co Zora na Nejedlého návod opakovaně recitoval Sovovy verše „Chci, aby náš prapor rudě vlál.“ Taková kulturní vložka nebyla řádně předem ohlášena úřadům.

Průběh schůzí spolku Socialistická společnost se někdy zdál dokonce i dozírajícím policistům příliš fádním či nezáživným, což se odráží v příležitostných glosách v policejních relacích. K přednášce Jaroslava Čecháčka ze dne 2. listopadu 1923 například kriticky poznamenal úředník policejního ředitel-

ství, že ji řečník vyplnil většinou citáty z knih. „Jelikož přednes na přednášce byl slohově a filozoficky komplikován, nepřihlásil se nikdo ku nabízené debatě,⁶⁸ konstatoval patrně s jistým zadostiučiněním referent. V relaci o přednášce Břetislava Hůly, konané dne 26. února 1927, čteme: „Řečník přednášku četl bez valného zájmu přítomných.“⁶⁹

Nejdramatičtější okamžiky schůzí Socialistické společnosti vypadaly asi následovně: Před zahájením debaty na schůzi dne 26. března 1923 požádal policejní koncipient Dr. Zdeněk Dunovský předsedajícího Ladislava Görlicha, aby mu sdělil jména a adresy diskutujících. Na to reagovali někteří přítomní pobouřeně, v čemž vynikl především obchodník David Kosiner, muž přes svůj věk (byl zřejmě nestorem spolku) povahy prudké. Ještě v průběhu debaty směrem k předsedovi vykřikl: „Upozorňuji Vás, že chtějí-li na Vás teď jména a adresy, budou na Vás snad příště chtít i otisky prstů,⁷⁰ což vzbudilo všeobecné pozdvižení. Na schůzi dne 31. března 1921 zase chtěl diskutovat Adolf Charvát, čemuž s odkazem na paragraf 14 spolkového zákona zamezil policejní komisař F. Boleček – Charvát nebyl ani členem Socialistické společnosti, ani pozvaným hostem.⁷¹ Pohotový Miloslav Matoušek přišel s elegantním řešením – schůze se na čtvrt hodiny přerušila a po přestávce byli hlasováním přijati noví členové, kteří tím pádem mohli diskutovat.

„Dodnes vidím onu schůzi Varu
v domě ve Spálené ulici,
kdy jste generaci, rostlé v baru,
podal kamarádkou pravici,⁷²

veršoval s odstupem desetiletí Vítězslav Nezval. Svědectví samotných účastníků schůzí Socialistické společnosti či sdružení přátel Varu představují přirozeně svědectví hodnoty vyšší než reporty policejních úředníků. Nesou ovšem někdy stopy dodatečných osobních stylizací. Nutno říci, že to byl právě Zdeněk Nejedlý, jemuž náleží většina vzpomínek na existenci Socialistické společnosti. „Byl jsem jím nadšen a oslněn,⁷³ vzpomínal Václav Kaplický. „Jevil se mi jako poslední z českých buditelů. V Socialistické společnosti bylo mnoho mužů velmi vzdělaných, ale žádný z nich neměl v sobě tolik ohně, tolik víry a směrlosti, žádný z nich nebyl tak pracovitý, obětavý, tak všestranný a tak nezištný.“

Jaroslav Kratochvíl, ač o pouhých sedm let mladší než Nejedlý, se cítil na schůzích Socialistické společnosti jako student a žák Zdeňka Nejedlého.⁷⁴ Jiní svědkové veřejných vystoupení Zdeňka Nejedlého ve dvacátých letech vyjadřovali ještě uctivější odstup od tohoto pozoruhodného muže: „Vy jste byl naším Petrem – apoštolem, tak jsme Vás nazývali a k tomuto závěru nás sváděl Váš stříbrný vlas, ale i mladistvý zápal, jímž jste nás vždycky posiloval a učil,⁷⁵ psal Zdeňku Nejedlému v roce 1928 Josef Teichman. Také Václav Kaplický

nazýval počátek dvacátých let dobou Nejedlého „apoštolátu“,⁷⁶ jako „apoštol-ského přednášeče lidového“⁷⁷ charakterizoval v roce 1928 Nejedlého také F. X. Šalda. Jan Gallas ještě s odstupem let obdivoval Nejedlého „vždy přímo prorocké řešení problémů“,⁷⁸ Miloslav Matoušek hovořil o buditelském rázu působení tohoto muže.⁷⁹ Nejedlý se svým spolupracovníkům a posluchačům zdál ztělesňovat českou „tradici kacířství“,⁸⁰ buřičství.⁸¹ Těto představě se zdála přisvědčovat nejen veřejná vystoupení Zdeňka Nejedlého, ale i jeho konkrétní skutky. V roce 1926 například odmítl převzít státní cenu za druhý díl monografie o Bedřichu Smetanovi a ministerstvo školství vyzval, aby využilo ušetřenou částku k pomoci potřebným.⁸²

Zdeňka Nejedlého známe ze vzpomínek studentů i posluchačů jeho veřejných přednášek jako lektora přísneho, udržujícího při svým vystoupeních napjatou pozornost a soustředění. Podle Vítězslava Nezvala posluchače fascinoval již svým zjevem, při jeho přednáškách se nikdo neodvážil ani zašeptat.⁸³ „Posluchači... ani nedýchali. Ani nedutali. Slyšel jsi, jak u žárovky bzučí komár,“⁸⁴ vzpomínal na jednu z Nejedlého přednášek konanou v roce 1926 Karel Konrád. Když v roce 1923 přišla na Nejedlého přednášku o pozemkové reformě pozdě Lída Špačková, družka S. K. Neumanna, a vyvolala tím rozruch v sále, uslyšela mrazivá slova přednášejícího: „Počkám, až bude ticho. Já mám času dost.“⁸⁵

Odlišovaly se přednášky a veřejné schůze Socialistické společnosti od atmosféry vysokoškolských přednášek pro studenty a jiných veřejných vystoupení Zdeňka Nejedlého? Některá hodnocení naznačují, že tomu tak mohlo být. „Socialistická společnost se značně lišila od jiných podobných sdružení. Po krátkém referátu k nějaké aktuální otázce rozvinula se dlouhá a živá debata. Forma byla vždy slušná, byť často i ostrá, argumenty vždy pádné a hlavně věcné,“⁸⁶ vzpomínal Václav Kaplický. Zdeněk Nejedlý dokázal být tvrdým diskutérem – Jaroslav Procházka v dopisu bratru Vladimírovi z 3. července 1923 oceňoval, jak Nejedlý odrazil argumenty Ladislava Görlicha a Jaroslava Čecháčka, kteří jej kritizovali, že nedostatečně vyjádřil odpor vůči náboženství a idealismu.⁸⁷ Přece se však zdá, že Zdeněk Nejedlý jevil značnou ochotu naslouchat jiným stanoviskům a hledat řešení ve vzájemné výměně názorů. Psolechněme slova jeho životopisce Josefa Teichmana z roku 1938 o dvacátých letech: „Jeho rady mladým neměly v sobě docela nic převratného; nebylo toho ani třeba. Nejedlého přáním bylo, aby se stále jen nenaříkalo a nehubovalo, a před čím hlavně varoval, to bylo ono štítlivé odvracení od všeho, co zatím nemohli předělat.“⁸⁸

Kontakt Zdeňka Nejedlého s mladými posluchači na schůzích Socialistické společnosti znamenal jen jednu z výsečí jeho tehdejších veřejných aktivit. Nutno říci, že mimořádně intenzivní přednášková činnost Zdeňka Nejedlého ve

dvacátých letech poznamenala zpětně jeho chápání reality. „Začal jsem vyjíždět a přednášel jsem i učil se zároveň poznávat smýšlení a náladu lidu v Čechách i na Moravě,“⁸⁹ vzpomínal na samém sklonku života. Setkávání s masou prostých lidí zdálo se dodávat Nejedlému schopnost „vniknout do nitra lidových kolektivů, do jádra všeho toho proudění“.⁹⁰ Ponechme nyní stranou, nakolik Nejedlého názory byly korigovány stykem s jeho posluchači a nakolik naopak hledal potvrzení a posvěcení „lidem“ pro své dříve vydedukované axiomy. Zaznamenejme však, že právě ve dvacátých letech se upevnila Nejedlého víra v produktivitu přímých, bezprostředních kontaktů mezi lidmi, a posílila se jeho skepse vůči zprostředkovaným, komplikovaným vztahům ve společnosti, z níž plynula i jeho nedůvěra vůči institucionalizovaným politickým stranám. Podléhání kouzlu bezprostřednosti, vycházející rovněž z tradice pozdně obrozeneckého českého maloměsta, připravovalo cestu k nekritickému přejímání mnohých postulátů stalinismu, především tzv. kultu osobnosti, upevňujícího se v Sovětském svazu.

Nad existencí Socialistické společnosti neustále visel stín hamletovské otázky „být či nebýt?“ Víme, že v prvních měsících byl spolek téměř neviditelným ve stínu Volného sdružení čtenářů Varu. Již na počátku roku 1923, který se nakonec stal nejúspěšnějším rokem spolku, pak navrhl Zdeněk Nejedlý na veřejné schůzi Socialistické společnosti, která se konala dne 26. ledna, aby se spolek připojil ve svých akcích ke sdružení marxistických akademiků. Návrh byl v diskusi odmítnut. Na argument, že by takový postup byl protizákonný, reagoval Nejedlý nakvašeně: „Politika u nás natahuje se, jak kdo chce, a naše zákony nechají se natahovati jako guma a jak se komu líbí.“⁹¹ Nicméně většině členů Socialistické společnosti se neodbytně musela vnucovat myšlenka, že spolek se nestal očekávanou platformou společného stýkání dělníků s levicovou inteligencí – z dělníků se ve větším množství schůzí účastnili asi jen profesionální funkcionáři a politici, kteří mohli již jen vykazovat svůj dělnický původ. Spolek nezískal nikdy masovou členskou základnu – ve spolkových výkazech se nejvyšší počet členů uvádí k 29. lednu 1923: sedmdesát tři (ovšem již k 16. únoru téhož roku se napočítalo pouze padesát čtyři členů).⁹² Přitažlivým se v době masového ústupu revolučních nálad nemohl jevit již jeho název. Socialistické hnutí se ocitlo po porážce levicových proudů v sociálně demokratické a národně socialistické straně ve zřetelné defenzívě.

K pesimistům stran perspektiv spolku jistě náležel i Zdeněk Nejedlý. Již v průběhu roku 1923 se mu zdálo, že našel oblast, která by mohla získat masovější zájem. Stal se jím intenzivní zájem o ruskou realitu, který byl ještě stupňován oficiální izolacionistickou politikou československého státu. V čím blednějším stavu se nacházelo socialistické hnutí v naší vlasti, tím horoucněji a nekritičtěji se upínaly naděje k velké zemi na východě. Již v roce 1923 pod-

nikl Zdeněk Nejedlý první kroky k ustavení Česko – ruské společnosti. Toto úsilí došlo realizace až v následujícím roce. V prosinci roku 1924 oznámil časopis Var, že byl ustaven přípravný výbor Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem.⁹³ Provolání, připravené výborem, signovali mimo jiné Theodor Bartošek, J. L. Fischer, Otokar Fischer, Jan Gallas, Ladislav Görlich, Jindřich Honzl, Josef Hora, Josef Hrdina, Václav Kaplický, Josef Kopta, Jaroslav Kratochvíl, Luisa Landová-Štychová, František Langer, Josef Macek, Marie Majerová, Bohumil Mathesius, Zdeněk Nejedlý, S. K. Neumann, Ivan Olbracht, Jaroslav a Vladimír Procházkové, Emanuel Rádl, Jaroslav Seifert, Antal Stašek, Jiří Stolz, F. X. Šalda, Fráňa Šrámek, Karel Teige, A. M. Tilschová, Karel Toman, Bohuslav Vrbenský či Jiří Weil. Jak je zřejmé, lidé z okruhu Socialistické společnosti zaujímali v novém spolku (jeho ustavující valná hromada, která zvolila předsedou Zdeňka Nejedlého, se sešla 2. března roku 1925), velmi důstojné místo. Na valné hromadě Socialistické společnosti, konané dne 29. listopadu 1926, oznamoval jednatel Miroslav Novák, že činnost spolku se soustředila pouze na jakési nejasné „získávání nových socialistických pracovníků mezi mládeží a učitelstvem, aby byl vypěstován kádr aktivních socialistů pro strany“.⁹⁴ Novák přiznal, že Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem převzala dosavadní okruhy činnosti Socialistické společnosti. Snahy o aktivizaci Socialistické společnosti, které se sporadicky objevily, zůstaly pouhými epizodickými pokusy.

Po oživení činnosti Socialistické společnosti a zbavení se pouze „matrikových“ členů volal ještě na poslední valné hromadě dne 23. ledna 1928 staronový předseda spolku Ladislav Görlich.⁹⁵ Ve skutečnosti byla uvedená valná hromada patrně posledním projevem existence spolku. Většina jejích aktivních členů již mezitím upírala pozornost do jiných směrů. K jistému odcizení mezi některými členy a vedením spolku jistě přispěla skutečnost, že v roce 1928 se Ladislav Görlich rozešel s Komunistickou stranou Československa. Poslední řádky existence spolku byly napsány díky liknavosti odpovědných úředníků Policejního ředitelství v Praze až o desetiletí později. Byl předvolán nejznámější činník spolku a dne 14. prosince 1938 byl sepsán na tomto úřadě následující zápis: „Dostavil se univerzitní profesor Zdeněk Nejedlý a prohlašuje: Byl jsem zvolen v roce 1925 předsedou spolku Socialistická společnost a účastnil jsem se veškerých akcí do konce roku 1926. Na to převzal vedení spolku nově zvolený předseda Čeněk Körber, bytem Praha II – 325. Veškeré akce vedl a podepisoval Miroslav Novák, jednatel, bytem Praha I – 82. Není mou povinností rozhodovat o vedení spolku.“⁹⁶ Nalézt Čenka Körbra ani Miroslava Nováka se policejním úředníkům nepodařilo. O existenci valné hromady v roce 1928, na níž bylo zvoleno nové vedení spolku v čele s Ladislavem Görlichem a Janem Gallasem, policejní úředníci na konci roku 1938 nic netušili, přestože relaci

o této valné hromadě mohli nalézt v prezidiální spisovně Policejního ředitelství v Praze. Spolek Socialistická společnost byl nakonec vymazán jako zaniklý ke dni 30. června 1939 podle článku II odstavce 2 vládního nařízení ze dne 31. března 1939 číslo 97 Sbírký zákonů a nařízení.

* * *

Socialistická společnost se nestala spolkem, který by se významněji zapsal do dějin socialistického hnutí u nás, jak si jeho zakladatelé představovali. Přestože se v něm angažovali mnozí mužové, kteří později došli v řadách Komunistické strany Československa významného postavení, zmínky o něm v oficiálních publikacích o historii této strany většinou chyběly. Také zprávy o tomto sdružení v životopisech Zdeňka Nejedlého, uveřejněných po roce 1948, v podstatě nenalezneme. Příčinou bylo patrně to, že v řadách spolku se sešly osobnosti, které se v mnohých směrech odmítaly stát pouhými poslušnými straníky a uchovaly si alespoň po jistou dobu kritický odstup od všech existujících stran včetně strany komunistické. Nápadně mnoho z těch, kteří se nakonec organizovanými komunisty stalo, se pak za různých okolností s touto stranou rozešlo. O osobní odvaze lidí z okruhu Socialistické společnosti pak svědčí to, že řada členů a účastníků jejích akcí se aktivně účastnila protifašistického odboje.

V historické literatuře (František Červinka) se objevuje názor, že Zdeněk Nejedlý svým postupem ve dvacátých letech předznamenal pozdější strategii Komunistické internacionály ve směru budování široké protifašistické lidové fronty. Tato historická paralela nesporně má své problematické rysy, z nichž nejzjevnější je to, že Nejedlý sám za první republiky organizovaným komunistou nebyl a nemusel se proto bezprostředně vyrovnávat s jejími strategickými i taktickými postupy. Přesto však je nutno říci, že jeho snaha spojovat v době existence Volného sdružení čtenářů Varu, Socialistické společnosti a ještě výrazněji Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem lidi různého, byť blízkého politického přesvědčení bez ohledu na jejich politickou organizovanost, měla jistě vliv na vývoj levicových proudů v Československu a došla zúročení (být zúročení v mnohých směrech paradoxního) v pozdějších letech. Pro Zdeňka Nejedlého nesporně období Socialistické společnosti znamenalo periodu hledání a možná i jisté bezradnosti v nalézání východisek, v níž si však nesporně uchoval svou osobní kritičnost a samostatnost úsudku, jež byly v pozdějších letech nezadržitelně oslabovány.

Příloha č. 1 – Činovníci spolku Socialistická společnost

(jména zvolených na valné hromadě 23.1.1928 jsou známa pouze z policejní relace)

Předsedové:

Bohumil Vobořil	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Ladislav Görlich	(16.2.1923 – 6.4.1925, 23.1.1928 –)
Zdeněk Nejedlý	(6.4.1925 – 29.11.1926)
Čeněk Körber	(29.11.1926 – 23.1.1928)

Místopředsedové:

Petr Růžek	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Bohumil Vobořil	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Vladimír Procházka	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Ladislav Hanus	(6.4.1925 – 29.11.1926)
Zdeněk Nejedlý	(29.11.1926 – 23.1.1928)
Jan Gallas	(23.1.1928 –)

Jednatelé:

Miroslav Novák	(30.11.1921 – 16.2.1923, 6.4.1925 – 23.1.1928)
Václav Brádka	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Jaroslav Čecháček	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Brádka	(23.1.1928 –)

Zapisovatelé (na valných hromadách v letech 1923 a 1924 funkce nevolena):

Antonín Pavlásek	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Miloslav Matoušek	(6.4.1925 – 23.1.1928)
Petrová	(23.1.1928 –)

Pokladníci:

Alois Získal	(30.11.1921 – 22.2.1924)
Josef Brádka	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Václav Brádka	(6.4.1925 – 23.1.1928)
Miroslav Novák	(23.1.1928 –)

Členové výboru (na valných hromadách v letech 1925 a 1926 nevoleni):

Zdeněk Nejedlý	(30.11.1921 – 6.4.1925)
Petr Růžek	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Jaroslav Kratochvíl	(16.2.1923 – 22.2.1924)

Miloslav Matoušek	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Raban	(23.1.1928 –)
Jiří Stolz	(23.1.1928 –)

Náhradníci (na valných hromadách v letech 1926 a 1928 nevoleni):

František O. Navrátil	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Aleša Pech	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Josef Slánský	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Miloslav Matoušek	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Josef Kolský	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Vojtěch Pavlásek	(16.2.1923 – 22.2.1924)
Bohumil Vobořil	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Jaroslav Kratochvíl	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Alois Získal	(22.2.1924 – 6.4.1925)
Vladimír Procházka	(6.4.1925 – 29.11.1926)

Revizori účtů (na valné hromadě v roce 1926 nevoleni):

Jaromír Dolanský	(30.11.1921 – 6.4.1925)
Václav Brádka	(30.11.1921 – 16.2.1923)
Rostislav Kocourek	(16.2.1923 – 6.4.1925)
František Kocourek	(6.4.1925 – 29.11.1926)
Josef Jeřábek	(6.4.1925 – 29.11.1926)
Misterka	(23.1.1928 –)
Motejzík	(23.1.1928 –)

Předseda smírčího soudu (funkce volena pouze na valných hromadách v letech 1925 a 1928):

Jan Gallas	(6.4.1925 – 29.11.1926)
Břetislav Hůla	(23.1.1928 –)

Příloha č. 2 – seznam členů a účastníků schůzí spolku Socialistická společnost v Praze

BARTOŠEK, Theodor, 4.11.1877 Žďánice, okr. Hodonín – 5.9.1954 Praha, JUDr., advokát, publicista, jeden z vůdců č. anarchokomunismu, od studií spolupracoval se soc. dem. vysokoškoly, pak tzv. neodvislý realista a stoupenec anarchismu, 1910–1925 předseda Českého sdružení Volné myšlenky a vydavatel Volné školy, za války perzekvován, od 1925 ved. činovník Svazu proletářských bezvěrců, člen výboru Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, činný ve Svazu přátel SSSR, Rudé pomoci a dalších spolcích, 1918–1923 člen nár. soc. strany a poslanec Národního shromáždění, 1923 hlasoval proti zákonu na ochranu republiky a byl ze strany vyloučen, 1924–1925 představitel Nezávislé socialistické strany dělnické, člen KSČ od 1925, pomáhal organizovat pomoc pro něm. emigranty, za druhé světové války vězněn v Praze, Terezíně a Budyšině, po válce člen legislativní komise min. spravedlnosti, od 1953 člen korespondent ČSAV

BOLEN, Václav, 3.2.1887 Kostelec nad Černými lesy, okr. Kolín – 17.12.1963 Praha, soukromý úředník, člen vedení KSČ od 1921, předseda Odborového svazu československých zemědělských a lesních dělníků, v KSČ představitel krajně levicového křídla, přispěl k rozbití jednotného soc. dem. Odborového sdružení československého a vzniku Rudých odborů, v září 1922 za levičácké postoje z KSČ vyloučen, po zrušení tohoto rozhodnutí Kominternou v listopadu 1922 se vrátil do KSČ, od 1925 členem ÚV KSČ, od 1927 členem politbyra a ústředního sekretariátu, 1925–1929 poslancem Národního shromáždění, v roce 1929 vyloučen jako člen Jílkovy skupiny z KSČ, vstoupil do nár. soc. strany a stal se redaktorem Českého slova (1945–1948 Svobodného slova) a A-Zetu (1933–1942), 1946–1948 poslanec Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou

BOSÁKOVÁ, Magda

BRÁDKA, Josef, úředník, bytem Braník, čp. 264 (bydliště uvedeno totožné s bytem následující osoby)

BRÁDKA, Václav, nar. 13.11.1892 Paleček, okr. Slaný, 1916–1918 v rak. armádě jako vojín, pojišťovací úředník, do 1920 člen realistické strany, člen KSČ od 1921 s přerušením v l. 1932–1938, kdy byl členem soc. dem. strany, kam vstoupil patrně s vědomím vedení KSČ, účastník protinacistického odboje

ČECHÁČEK, Jaroslav, 3.8.1901 Praha – 20.7.1945 Praha, úředník, soc. dem. novinář a publicista (psal do Dělnické osvěty, Práva lidu, Nové svobody),

ve třicátých letech generální tajemník Svazu soukromých zaměstnanců v peněžnictví a pojišťovnictví, účastník protinacistického odboje, v letech 1941 a 1944–1945 vězněn (v Malé pevnosti Terezín), zemřel na následky útrap věznění

DOLANSKÝ, Jaromír, 25.2.1895 Praha – 16.7.1973 Praha, JUDr., syn filologa, hud. spisovatele, propagátora díla Bedřicha Smetany, Ladislava Dolanského (28.11.1857–17.7.1910), úředník Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence, od 1922 člen KSČ, 1924–1928 redaktor Komunistické revue, od 1929 člen ÚV KSČ, 1930–1935 ved. činitel Rudých odborů, 1935–1939 a 1945–1969 poslanec Národního shromáždění, od podzimu 1938 člen legálního (Zápotockého) vedení KSČ, v letech 1939–1945 vězněn v koncentračním táboru Sachsenhausen, v letech 1946–1949 ministr financí, 1949–1951 ministr – předseda Státního úřadu plánovacího, 1951–1963 místopředseda vlády, jeden z tvůrců koncepce ekonomické reformy na konci 50. let, 1945–1969 člen ÚV KSČ, a 1945–1968 člen předsednictva ÚV KSČ

DOLEŽEL, Vilém, student, právník, muzikolog, přispěvatel do Nejedlého Varu, zemřel v roce 1923

FISCHER, Josef Ludvík, 6.11.1894 Praha – 16.2.1972 Olomouc, po absolvování filosofické fakulty UK v Praze úředníkem Univerzitní knihovny v Praze, Studijní knihovny v Olomouci a zemské a univerzitní knihovny v Brně, člen redakce Sociologické revue, jednatel Jednoty filosofické 1919–1921, člen KSČ a Levé fronty, 1927 se habilitoval na Masarykově universitě v Brně, kde od 1930 přednášel dějiny filosofie (1935 profesor), ve třicátých letech organizátor pomoci demokratickému Španělsku a německé emigraci, v roce 1939 emigroval do Nizozemska, kde od 1940 žil v ilegality do konce války, 1945 děkan filosofické fakulty university v Brně, 1946–1949 rektor Palackého university v Olomouci, kde působil do 1956 jako profesor, 1956–1961 profesor Masarykovy university v Brně

GALLAS, Jan, nar. 23.9.1885 Hranice na Moravě – 21.10.1968 Praha, JUDr., sekretář, později dlouholetý ředitel Všeobecného penzijního ústavu v Praze, podílel se na zákonné úpravě systému sociálního pojištění, od 1920 tajemník Svazu penzijních ústavů v ČSR, 1920–1921 člen Realistického klubu, místopředseda Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, člen KSČ do 1929 (?)

GASLER, bytem Praha II

GÖRLICH, Ladislav, 29.5.1892 Polička, okr. Svitavy – 21.4.1967 Vlachovo Březí, okr. Prachatice, MUDr., zubní lékař, 1920–1921 člen Realistického klubu, člen KSČ od 1921, činovník Federace proletářské tělovýchovy a Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, za kritiku

podřízenosti KSČ Kominterně a nedostatečné vnitrostranické demokracie 1928 vyloučen z KSČ jako představitel „zinověvovsko-trockistické úchylky“, poté člen soc. dem. strany do roku 1948

GUTTMANN, Josef, 23.5.1902 Tábor – 9.5.1956 New York (USA), bankovní úředník, člen KSČ od roku 1921, v letech 1929–1933 člen ÚV a politbyra ÚV KSČ a šéfredaktor Rudého práva, v prosinci 1933 vyloučen z KSČ za odpor proti strategii Kominterny v boji proti fašismu, 1938 se vystěhoval do zahraničí, od 1950 žil v USA, kde pracoval v zahraničním vysílání amerického rozhlasu a později v Židovském muzeu v New Yorku

HANUS, Ladislav, 3.6.1890 Polička, okr. Svitavy – 25.5.1943 koncentrační tábor Mauthausen (Rakousko), učitel a překladatel, jeden z organizátorů učitelské levice, ved. činitel Učitelské unie, šéfredaktor dětského časopisu Roj, účastník protifašistického odboje (mj. spolupracovník Jana Ziky a Julia Fučíka)

HARUS, Jan, nar. 12.7.1892 Polička na Přibyslavsku – 15.9.1967 Praha, dělník z Inwaldovy sklárny na Smíchově, od 1907 člen soc. dem. mládeže, od 1909 člen soc. dem. strany, zakládající člen KSČ, 1924–1934 člen ústředního výboru a 1925–1929 člen politbyra ÚV KSČ, 1925–1929 poslanec Národního shromáždění, 1929–1932 vězněn, od 1932 v SSSR, kde studoval a pracoval v Mezinárodní Rudé pomoci, za druhé světové války vstoupil do Rudé armády a později do I. československého armádního sboru, za Slovenského národního povstání bojoval na Slovensku jako výsadkář, generálmajor, po 1945 členem ÚV KSČ a poslancem Národního shromáždění, 1951–1962 předseda komise stranické kontroly ÚV KSČ, 1952–1953 ministr státní kontroly

HATINA, Alois, 9.5.1886 Strašice, okr. Rokycany – 3.9.1950 Praha, vyučený truhlář, později úředník, ústřední tajemník nár. soc. mládeže v Praze, přední organizátor nár. soc. antimilitaristického hnutí, za války perzekvován, redaktor nár. soc. tisku (Lidové proudy, Pokrok, Mladé proudy, České slovo), po 1918 člen Československého ústředí nemocenských pojišťoven, člen ústředního výboru Československé strany národně socialistické, 1929–1938 poslanec Národního shromáždění, člen výboru Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem, od února 1948 člen Akčního výboru transformované Československé strany socialistické

HRDINA, Josef, nar. 26.2.1877 Napajedla – 1947 Brno-Řečkovice, JUDr., právník, filosof a publicista, úředník min. veřejných prací, od 1921 současně docent správní vědy a čs. správního práva na universitě v Brně, od 1926 na odpočinku jako ministerský rada

HŮLA, Břetislav, 31.3.1894 Polička, okr. Svitavy – 2.4.1964 Dobřichovice, okr. Praha-západ, účetní, redaktor kom. tisku, překladatel, člen KSČ od roku 1921 (předtím představitel Československé komunistické strany na Rusi), 1921–1924 náhradník výkonného výboru KSČ, 1925 vyloučen z KSČ pro „likvidátorskou činnost“, přední představitel č. trockismu, ve třicátých letech tajemník Umělecké besedy

CHARVÁT, Adolf

CHARVÁT, Vincenc, 13.1.1889 Třebíč – 25.1.1947 Praha, PhDr., domácí učitel v Rusku, za první světové války příslušník čs. legií v Rusku a redaktor časopisu Čechoslovan (1917–1918), úředník min. národní obrany, překladatel, 1920–1925 předseda Svazu československých legionářů, od 1925 člen předsednictva Československé obce legionářské, 1920–1925 poslanec Národního shromáždění, se soc. dem. stranou se rozešel v prosinci 1920 a stal se spoluzakladatelem centristické Nezávislé sociálně demokratické strany a parlamentního Klubu sociálně demokratických odborových a zájmových pracovníků, který se v 1923 spojil s Vrbenského Socialistickým sjednocením, 1924 se po konfliktu s Vrbenským vrátil do soc. dem. strany, 1921–1923 redaktor Sociálního demokrata, v letech 1925–1938 redaktor Práva lidu, za druhé světové války vězněn v koncentračním táboru Buchenwald

JEDLIČKA, bytem Karlín, Královská tř. 60

JEŘÁBEK, Josef, 11.10.1877 Praha – 4.5.1957 Praha, středoškolský profesor matematiky v Praze a Turnově, hud. skladatel, sběratel, bibliofil, člen nár. dem. strany, 1920–1921 člen Realistického klubu, činovník a člen řady kulturních, uměleckých i levicově orientovaných spolků v Praze a Turnově (mj. zakládající člen Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, místopředseda uměleckovýtvarné sekce Masarykova lidovčonného ústavu 1925–1929, člen výboru Společnosti Bedřicha Smetany, člen Levé fronty, SVU Mánes, Dělnické akademie, Klubu za starou Prahu aj.)

JOHN, Josef, nar. 8.10.1876 Struhařov, řídicí učitel

KÁCL, Karel L., 25.1.1900 Vinařice, okr. Kladno – 8.5.1986 Praha, studentský aktivista, MUDr., od 1935 docent Lékařské fakulty UK v Praze, jeden ze zakladatelů čs. lékařské chemie po roce 1945, profesor UK v Praze od 1945, propagátor boje proti alkoholismu, kouření a zneužívání léků, historik lékařství

KÁCHA, Michael, 6.1.1874 Zlíchov – 12.5.1940 Praha-Žižkov, původním povoláním obuvník, od 90. let činný v různých dělnických spolcích a anarchistickém hnutí, 1904 spoluzakladatel České anarchistické federace, v letech 1905–1914 redaktor a vydavatel anarchistických časopisů, na počátku první světové války internován a posléze poslán na frontu, těžce zraněn

s následky invalidity, 1919–1921 vydavatel časopisu Červen, poté se věnoval výhradně vydavatelské činnosti, průkopník krásných knižních vydání

KAPLICKÝ, Václav, 28.8.1895 Sezimovo Ústí, okr. Tábor – 4.10.1982 Praha, příslušník legií v Rusku (politický komisař 2. roty 1. pluku), kde 1918–1919 vězněn na mysu Gornostaj jako přední obhájce revoluční vojskové samosprávy, redaktor, spisovatel zejména historických románů (mj. Gornostaj, Kladivo na čarodějnice, Táborská republika) a povídek, jeden ze zakladatelů Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, národní umělec

KLEMENT ze Slovenska

KOCOUREK, František, 9.8.1874 Křižanovice, okr. Vyškov – 1.10.1947 Praha (?), profesor reálky na Žižkově, 1920–1921 člen Realistického klubu, otec publicistů Františka a Rostislava Kocourkových

KOCOUREK, Rostislav, nar. 25.1.1903 Praha, JUDr., úředník Československého ústavu zahraničního, novinář, 1928–1930 hlavní redaktor Nové svobody, tiskový referent Československého červeného kříže, člen čs. zahraničního vojska za druhé světové války, dopisovatel ČTK pro norimberský proces, syn předchozího, bratr známého publicisty a spisovatele Dr. Františka (Franty) Kocourka, 14.9.1901 Praha – 13.5.1942 Osvětim-Birkenau, redaktora (mj. Národní osvobození, Večerník Práva lidu, Nová svoboda, Přítomnost, Lidové noviny), a rozhlasového komentátora

KOHN, Jindřich, 7.3.1874 Příbram – 12.3.1935 Praha, JUDr., advokát (do 1927 v Plzni, poté v Praze), filozof, sociolog a publicista, čelní představitel českožidovského hnutí, od 1900 činný v realistické straně, autor řady publikací o asimilaci, národnostních a náboženských otázkách

KOLSKÝ, Josef, 7.3.1887 Ruda u Nového Strašecí, okr. Slaný – 27.6.1973, kovář, později úředník, člen soc. dem. strany od 1906, zakládající člen KSČ, činovník KSČ a Rudých odborů (mj. 1929–1932 ústřední tajemník Svazu dělnictva v kovoprůmyslu), 1932–1936 v Moskvě jako člen Rudé odborové internacionály, za okupace v exilu v SSSR, kde sloužil v armádě, od 1945 náměstek generálního tajemníka Ústřední rady odborů, později organizační sekretář ÚRO, 1955–1963 předseda ústřední revizní komise ROH, 1949–1954 člen ÚV KSČ, poté do 1962 člen ústřední revizní komise KSČ

KÖRBER, Čeněk, 26.9.1875 Kutná Hora – 15.3.1951 Praha, fotograf, akvizitér, žurnalista, pracovník min. sociální péče, syn zakladatele č. anarchismu Viléma Körbra, přední představitel č. anarchokomunismu, za války perzekvován, od 1918 člen České strany socialistické, kde setrval i později, člen Federované komunistické osvětové jednoty a Svazu proletářských bezvěrců

KOSINER, David, nar. 23.(27.?)12.1866 Kamenice, okr. Velvary, zemřel asi v roce 1940, obchodní zástupce vídeňské firmy Fiakte, velkoobchod s papírem a pohlednicemi, majitel nakladatelství pohlednic, člen KSČ, úředník sekretariátu KSČ

KRATOCHVÍL, Jaroslav, 17.1.1885 Tučapy, okr. Vyškov – 20.3.1945 Malá pevnost Terezín, major čs. legií v Rusku, s velením legií se v roce 1919 dostal do konfliktu ve sporu o vztah k bolševikům, po návratu do vlasti úředník správy státních statků, vrchní hospodářský rada, spisovatel a publicista, jeden ze zakladatelů Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, účastník protifašistického odboje (ve skupině mj. s Vladimírem Procházkou, Bedřichem Václavkem a Lumírem Čivrným), 1937–1939 místopředseda Společnosti přátel demokratického Španělska, od ledna 1945 vězněn v Malé pevnosti Terezín, kde zahynul

KRAUS, patrně jeden z vůdců kom. mládeže

KRŠIAK, Matej, 18.2.1888 Lovčica – Trubín, okr. Žiar nad Hronom – 24.1.1977 Bratislava, vyučený tesař, od roku 1904 člen soc. dem. strany, od roku 1914 redigoval Hodžův Slovenský týždenník, za první světové války zajat na ruské frontě, vstoupil do Rudé armády, 1918 tajemník cizineckých kom. skupin při ÚV VKS(b) Ruska, 1919–1921 politický pracovník soc. dem. strany, 1920–1921 redaktor Pravdy chudoby, člen KSČ od 1921 (od 1921 člen kontrolní komise, 1923–1924 člen ÚV KSČ, do 1929 politický pracovník KSČ na Slovensku), 1925–1929 poslanec Národního shromáždění, 1929 vyloučen z KSČ proto, že se připojil k prohlášení, požadujícímu odstoupení Gottwaldova vedení, vstoupil do Československé národní demokracie, 1929–1932 bankovní úředník, 1932–1945 tajemník Spoločenstva bratislavských krajčírův, za války spolupracoval s kom. odbojem, 1945 znovu vstoupil do KSČ, do 1952 v různých vysokých funkcích Svazu přátel SSSR a Svazu československo-sovětského přátelství, 1952 znovu vyloučen z KSČ a penzionován, stranicky rehabilitován v roce 1967

LEVIT, Pavel, 18.11.1902 Plzeň – 16.8.1971 Jesenice, JUDr., redaktor plzeňské Pravdy, 1920 – 1921 člen Realistického klubu, po 1925 advokátní kancipient a později společník JUDr. Theodora Šmerala (pražského advokáta, překladatele a bratra čelního představitele KSČ JUDr. Bohumíra Šmerala), překladatel (kromě spisů Marxe a Engelse též německé krásné literatury), publicista, literární kritik, účastník protifašistického odboje, vězněn v koncentračních táborech Terezín a Osvětim, jeden z tvůrců legislativních dokumentů košické vlády, později jeden z autorů nové koncepce místní správy a ústavy 9. května (1948), člen KSČ od 1946, učitel správního práva na právnické fakultě UK v Praze od 1951 (1959 profesor), 1966–1969 prorektor UK v Praze, člen korespondent ČSAV od 1962

LÖRSCH, Karel, ing., profesor vyšší průmyslové školy v Praze, bytem Žižkov, Libušina 9

LOUDA, Vlastimil (v pramenech uveden nesprávně jako Karel), 18.3.1900 Terezín – 3.3.1971 Praha, ing., odpovědný redaktor Národní politiky, člen redakce Národního osvobození, pracovník Pražských vzorkových veletrhů, člen soc. dem. strany, člen Petičního výboru „Věrní zůstaneme“, za války vězněn

MATHESIUS, Bohumil, 14.7.1888 Praha – 2.6.1952 Praha, středoškolský učitel, 1920–1921 úředník ministerstva školství, poté redaktor, překladatel a básník, v roce 1925 spoluzakladatel Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, od roku 1945 profesor ruské literatury na UK v Praze

MATOUŠEK, Miloslav, 29.8.1900 Domažlice – 1.4.1985 Praha, člen nár. soc. strany od roku 1919 (od roku 1918 člen Klubu dělnické mládeže národně sociální), od 1. 2. 1921 generální sekretář Ústředního svazu československého studentstva, v květnu 1921 vyloučen z nár. soc. strany a hnutí její mládeže pro sympatie s komunisty a kontakty s rudými skauty, od května 1921 předseda přípravného výboru a od 27. 11. 1921 místopředseda Nezávislé socialistické mládeže, člen Socialistického sjednocení 1921–1925, člen KSČ od 1925, MUDr., lékař, 1939–1945 vězněn (Dachau, Buchenwald), pedagog (m.j. profesor university v Olomouci od 1956), historik lékařství, diplomat (m.j. velvyslanec v Itálii 1948–1952), 1969–1970 předseda Levé fronty

MISTERKA

MOTEJZÍK

NAVRÁTIL, František O., dr., právník, sociolog, publicista, bytem Praha IV, čp. 180

NEJEDLÝ, Zdeněk, 10.2.1878 Litomyšl – 9.3.1962 Praha, od 1919 řádný profesor hud. vědy UK v Praze, historik (vedle prací z dějin hudby a literatury autor například rozsáhlých nedokončených monografií o Masarykovi a Leninovi) a publicista, po 1918 jeden z vůdčích představitelů levicového křídla v České pokrokové straně a po jejím zániku v Realistickém klubu, 1921–1930 vydával levicově orientovaný kulturně politický časopis Var, 1924 jeden ze zakladatelů Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, 1939 odešel do Sovětského svazu, kde vstoupil do KSČ, po 1945 v ministerských funkcích (řídil resorty školství a sociální péče), 1946–1954 člen předsednictva ÚV KSČ, od 1948 předseda Svazu československo-sovětského přátelství, zakladatel a prezident Československé akademie věd od 1952

NOVÁK, Miroslav, nar. 27.3.1891 Zakolany, okr. Praha-venkov, do května 1922 služba v armádě, úředník, asistent a správce Psychotechnického ústavu

PAVLÁSEK, Antonín, bytem Praha VI, Heřmanova ul. 25

PAVLÁSEK, Vojtěch, 13.3.1895 Týn nad Vltavou – 30.7.1977 Praha, učitel z Kobylis, člen Proletkultu a Federace proletářské tělovýchovy, novinář, zakladatel Ohně a Ohníčku, od 1921 člen KSČ, po 1945 blízký spolupracovník Zdeňka Nejedlého (mj. jeden ze spoluautorů zákona o jednotné škole), ředitel Muzea Jana Amose Komenského

PECH, Aleša, bytem Praha II, Pod Slovany 2a, 1920–1921 člen Realistického klubu

PETRÁNEK

PETROVÁ

PROCHÁZKA, Jaroslav, 26.6.1897 Plzeň – 7.9.1980 Praha, JUDr., za první světové války příslušník čs. legií v Rusku a ve Francii, studentský aktivista (mj. činovník plzeňského spolku Radbuza), 1919–1921 studoval práva na Univerzitě Karlově v Praze, 1921–1929 úředník Československých drah, 1929–1930 advokátní koncipient, překladatel (mj. Leninových spisů), bratr následujícího, člen Realistického klubu (předseda místní organizace v Plzni v letech 1920–1922), člen KSČ od 1924, spolupracovník kom. tisku, činovník Volné myšlenky, zakládající člen Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, od 1928 úředník v Košicích, 1931–1942 pracovník čs. sekce Nakladatelství cizojazyčné literatury v Moskvě, 1942–1945 osvětový důstojník v čs. vojenské jednotce v SSSR, 1945–1952 náčelník Hlavní správy výchovy a osvěty min. obrany, v letech 1948–1952 náměstek ministra národní obrany, armádní generál, 1945–1954 člen ÚV KSČ, 1953–1967 vedoucí katedry dějin SSSR a KSSS na filosofické fakultě UK v Praze, 1957–1966 rektor UK v Praze, 1967–1977 pracovník Vojenské politické akademie K. Gottwalda a Vojenského historického ústavu, od 1962 člen korespondent ČSAV

PROCHÁZKA, Vladimír, 12.9.1895 Přerov – 25.6.1968 Praha, studentský aktivista (mj. předseda plzeňského spolku Radbuza 1918–1919, 1919–1920 funkcionář Ústředního svazu československého studentstva), JUDr., bratr předchozího, 1919 se účastnil jako dobrovolník čs. vojska obsazení Slovenska a války s Maďarskem, úředník min. sociální péče 1920–1928 (autor několika legislativních návrhů z oblasti pracovního práva), od 1925 člen Sociálního ústavu ČSR, od 1928, kdy byl nucen odejít z ministerstva pro politickou činnost (účast na Rudém dni), zahraniční korespondent TASS (do roku 1937), publicista (publikoval též pod pseudonymem Jiří Mach) a překladatel, od 1919 člen mládeže Pokrokové strany, do 1920 člen výkonného výboru strany jako delegát mládeže, člen Realistického klubu 1920–

1921, člen KSČ od 1924, funkcionář kom. a levicového kulturního hnutí (mimo jiné Levá fronta, Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem), účastník protifašistického odboje (ve skupině s Jaroslavem Kratochvílem, Bedřichem Václavkem a Lumírem Čivrným), vedoucí tiskového odboru České národní rady v květnu 1945, profesor právnické fakulty University Karlovy v Praze od roku 1945 (pro obor ústavního práva a státního práva SSSR), 1946–1954 poslanec Národního shromáždění (vykonával m.j. funkci místopředsedy), 1945–1946 vedoucí 1. odboru min. informací, 1946–1948 vedl přípravné práce na ústavě 9. května, 1949–1954 člen ÚV KSČ, 1951–1952 velvyslanec v USA, akademik ČSAV od 1952, zastával v ČSAV řadu vedoucích funkcí (mj. ředitel Encyklopedického ústavu ČSAV), předseda Společnosti pro mezinárodní styky

RABAN

RACKOVÁ, sekretář svazu družstev

RAJTR, František, 21.10.1893 Suchrovice, okr. Mnichovo Hradiště – 29.4.1980 Duchcov, učitel z Mostu a Duchcova, člen KSČ a aktivista hnutí sociálních bezvěrců, redaktor Učitelských novin (v pramenech uváděn též jako **RAJTER** či **REITLER**)

RŮŽEK, Petr, nar. 30.6.1883 Těchonice, okr. Klatovy, Dr. techn., profesor české techniky v Praze, člen ústředního výkonného výboru realistické strany, 1920–1921 člen Realistického klubu, po odchodu levého křídla z Realistického klubu oznámil přechod k centristům (Nezávislá sociálně demokratická strana), v září 1923 kandidován socialistickou sjednocenou stranou do Ústředního zastupitelstva Velké Prahy

SLÁNSKÝ, Josef, nar. 19.12.1899 Nezvěstice, okr. Kladno, úředník, obchodní spolupracovník zastupitelství Ruské sovětské federativní socialistické republiky v Praze, bratr Rudolfa Slánského (viz níže) a Richarda Slánského, nar. 14.8.1904 Nezvěstice, redaktora, parlamentního tajemníka a diplomata

SLÁNSKÝ, Rudolf, nar. 31.7.1901 Nezvěstice, okr. Kladno – 3.12.1952 Praha, člen a funkcionář KSČ od 1921, od 1929 člen ÚV a politbyra ÚV KSČ, 1935–1938 a 1945–1951 poslanec Národního shromáždění, 1938–1945 člen zahraničního vedení KSČ v Moskvě, účastník Slovenského národního povstání, 1945–1951 generální tajemník KSČ a člen předsednictva ÚV KSČ, předseda Sdružení československých partyzánů, po odvolání z funkce generálního tajemníka v září 1951 náměstek předsedy vlády, v listopadu 1951 zatčen, o rok později odsouzen jako vedoucí „protistátního spikleneckého centra“ k trestu smrti a popraven, 1963 rehabilitován

STOLZ, Jiří, nar. 12.9.1898 Praha, úředník, překladatel, publicista, od 1927 člen Sociálního ústavu ČSR, sekretář odborového svazu průmyslových a obchodních zřízenců, od 1930 zástupce generálního sekretáře Odborové

internacionály v Amsterdamu, v soc. dem. straně představitel marxistické skupiny, v roce 1930 se podílel na revizi programu strany

STRÁNSKÝ, student

ŠALDA, František Xaver, 22.12.1867 Liberec – 4.4.1937 Praha, PhDr., literární, výtvarný a divadelní kritik, redaktor (mj. 1912–1914 redigoval spolu se Zdeňkem Nejedlým revue Česká kultura), od 1918 profesor románských literatur na Universitě Karlově v Praze, zakládající člen Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, 1928–1937 vydával vlastní časopis (Šaldův zápisník), v němž vycházely pouze jeho práce

ŠPRYCL (?), učitel z Vršovic

VACEK, Václav, 11.9.1877 Libochovice, okr. Litoměřice – 18.1.1960 Praha, JUDr., od 1901 člen soc. dem. strany, od 1904 redaktor Práva lidu a jiných soc. dem. listů, od 1920 redaktor Rudého práva, zakládající člen KSČ, 1923–1928 člen městského zastupitelstva hlavního města Prahy, 1936–1938 senátor Národního shromáždění, účastník protifašistického odboje (mj. ve spojení s Juliem Fučíkem, vězněn 1939 a 1942) a Pražského povstání v květnu 1945, revoluční primátor Prahy, 1946–1954 volený primátor Prahy a člen ÚV KSČ

VAJTAUER, Emanuel, nar. 23.12.1892 Tábor, PhDr., absolvent UK v Praze (psychologie a filosofie), učitel, psychotechnik, původně stoupenec anarchismu vstoupil 1921 do KSČ, jeden z ideologů tzv. anarchokomunistického křídla v KSČ 1921–1922, redaktor kom. tisku (mj. Rudé právo), 1923–1927 pobýval v USA, odkud byl deportován pro nežádoucí politickou činnost, 1929 vyloučen z KSČ jako člen Jílkovy skupiny, od počátku třicátých let redaktor Českého slova a dalších melantrišských listů, 1941–1942 šéfredaktor Večerního Českého slova, 1942–1944 šéfredaktor Přítomnosti, od května 1945 neznámý, 1947 v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti

VANČURA, Dr., patrně totožný s Vladislavem **VANČUROU**, 23.6.1891 Háj, okr. Opava – 1.6.1942 Praha, MUDr., lékařem (ordinace na Zbraslavi od 1921), č. prozaikem, dramatikem a filmovým režisérem, který se podílel na činnosti řady levicových kulturních organizací v meziválečném období, představitelem protifašistického odboje (1941–1942 v čele Národního revolučního výboru inteligence), v květnu 1942 zatčeným gestapem a popraveným za heydrichiády

VANĚK, Miloš, 15.5.1897 Mladá Boleslav – 7.1.1967 Mnichov (SRN), člen KSČ od 1921, záhy z ní ovšem vystoupil, redaktor Rudého práva, konsultant Česko-ruského obchodního ústavu v Praze, činný ve Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, od 1927 člen soc. dem. strany, 1927–1938 redaktor Práva lidu, překladatel (mj. přeložil Trockého Základní otázky revoluce, 1925), 1945–1948 pracoval na min. výživy, 1948

emigroval, pracoval jako novinář v Holandsku, 1951–1966 v rádiu Svobodná Evropa

VOBOŘIL, Bohumil, nar. 19.1.1881 Praha – 7.5.1951 Praha, dělník, železničář

WEIL, Jiří, 6.8.1900 Praskolesy, okr. Beroun – 13.12.1959 Praha, student filosofické fakulty UK v Praze (absolvoval v roce 1928), PhDr., spisovatel a novinář, 1922–1931 překladatel na sovětském zastupitelství a spolupracovník kom. tisku, jeden ze zakladatelů Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, 1933–1935 žil v SSSR, za kritické postoje k sovětské realitě po návratu vyloučen z KSČ, za okupace se před hrozbou deportace uchýlil do ilegality, po 1945 pracoval v nakladatelství ELK, 1950–1959 ve Státním židovském muzeu

ZÍSKAL, Alois, nar. 11.6.1879 Milotičky, okr. Pelhřimov, úředník (později ředitel) Městské spořitelny na Královských Vinohradech, člen Realistického klubu 1920–1921

Příloha č. 3 – valné hromady spolku Socialistická společnost

1921, 30.11.	- kavárna Opera	
1923, 16.2.	- kavárna Opera	(pozn.: původně ohlášena na 9.2.1923)
1924, 22.2.	- Kaulichův dům	
1925, 6.4.	- Lidový dům	(pozn.: původně ohlášena na 31.3.1925)
1926, 29.11.	- restaurace U Vocílků	
1928, 23.1.	- restaurace Bellevue	

Příloha č. 4 – přednášky a veřejné schůze spolku Socialistická společnost v Praze

1921, 30.11.	Hospodářské úkoly socialismu Socialistická kultura	Petr Růžek Zdeněk Nejedlý
kavárna Opera		
1922, 15.12.	Hospodářský vývoj sovětského Ruska 13 osob (4 ženy)	Vladimír(?) Procházka
kavárna Opera		
1923, 26.1.	Vývoj průmyslu v sovětském Rusku 18 osob (2 ženy)	Josef Hrdina
kavárna Opera		
Cyklus: Jednotná proletářská fronta (násl. 3 přednášky)		
1923, 12.3.	Jednotná proletářská fronta ze stanoviska historického (Vývoj jednotné fronty od převratu)	Zdeněk Nejedlý
kavárna Opera	120 osob (20 žen)	
1923, 19.3.	Jednotná proletářská fronta: situace dnes	Zdeněk Nejedlý, Petr Růžek
kavárna Opera	150 – 170 osob, větš. mužů	
1923, 26.3.	Cíle jednotné fronty proletářské	Petr Růžek, Zdeněk Nejedlý
kavárna Opera	150 – 170 osob	

- Cyklus: Ruská revoluce (násl. 7 přednášek)
- 1923, 16.4. O počátcích revolučního hnutí na Rusi
(Předpoklady ruské revoluce) Vincenc Charvát
kavárna Opera 60– 80 osob
Pozn.: přednáška původně ohlášena na 9.4.1923
- 1923, 23.4. O průmyslové otázce sovětského Ruska
(Agrární a průmyslová otázka) Petr Růžek
kavárna Opera 80 – 100 osob
Pozn.: podle původního ohlášení měl řečnit rovněž Břetislav Hůla
- 1923, 7.5. O agrární otázce Ladislav Görlich
kavárna Opera 35 – 50 osob
Pozn.: původně v tisku na tento termín ohlášena přednáška Ruští revolucionáři
a válka Jaroslava Čecháčka
- 1923, 14.5. Ruští revolucionáři a válka Jaroslav Čecháček
kavárna Opera 80 osob
Pozn.: původně v tisku na tento termín ohlášena přednáška Hospodářský vývoj
sovětské republiky Josefa Guttmanna
- 1923, 28.5. O hospodářskopolitickém vývoji
sovětského Ruska Ladislav Görlich
O politickoprávním vývoji
sovětského Ruska Josef Hrdina
kavárna Opera 50 osob
Pozn.: původně v tisku na uvedený termín ohlášena pouze přednáška Právní
a politický vývoj sovětské republiky Josefa Hrdiny
- 1923, 4.6. O kulturní politice sovětského Ruska Jiří Weil
kavárna Opera 32 osob
- 1923, 11.6. Smysl ruské revoluce Zdeněk Nejedlý
kavárna Opera 60 osob
- 1923, 18.6. O současné situaci v Německu Petr Růžek
kavárna Opera
Pozn.: pro nedostavení řečníka se přednáška nekonala

1923, 9.10. kavárna Opera	O teorii historického materialismu	Ladislav Görlich
1923, 19.10. kavárna Opera	Problém demokracie 23 osoby	Zdeněk Nejedlý
1923, 26.10. kavárna Opera	Právnícké, sociologické a socialistické pojetí státu 19 osob	Josef Hrdina
1923, 2.11. kavárna Opera	O Bucharinově knize o teorii historického materialismu 40 osob	Jaroslav Čecháček
1923, 9.11. kavárna Opera	O teorii historického materialismu (O Bucharinově knize „Ekonomika doby přechodní“) 25 osob	Ladislav Görlich
1924, 25.1. kavárna Opera	O novém umění	Vladislav (?) Vančura
Pozn.: přednáška byla řádně ohlášena, její konání se nepodařilo z pramenů doložit		
1924, 8.2. Strakova akademie	Intelligence a dělnictvo 100 – 120 osob	Zdeněk Nejedlý
1924, 22.2. Strakova akademie	Občanské a trestní právo v sovětském Rusku 60 osob	Vladimír Procházka
1924, 23.10. Strakova akademie	Školství v SSSR 50 – 60 osob	Ladislav Görlich
1924, 13.11. Strakova akademie	Národnostní otázka a sebeurčení národů 60 osob	Zdeněk Nejedlý
1925, 31.3. Lidový dům	O dnešní situaci socialismu u nás 60 osob	Zdeněk Nejedlý

- 1925, 22.5. Lidová strana a socialismus Vladimír Procházka
kavárna Opera 20 osob
- 1925, 21.11. Socialismus a výsledky voleb Zdeněk Nejedlý
restaurace U Vocílků 100 – 120 osob
- 1925, 5.12. Volná myšlenka Theodor Bartošek
- 1925, 19.12. Československá delegace v Rusku Josef Kolský
Pozn. obě posledně zmíněné přednášky byly ohlášeny v časopisu Var, jejich konání se z jiných pramenů nepodařilo potvrdit
- 1926, 29.11. Levý blok Zdeněk Nejedlý
restaurace U Vocílků
Pozn.: pro malou účast (cca 20 osob) nebyla přednáška konána
- 1926, po vánocích cyklus přednášek o základních myšlenkách socialistických a Marxových spisech
Pozn.: cyklus oznámený na valné hromadě dne 29.11.1926 se nekonal
- 1927, 26.2. Liberalismus a socialismus Břetislav Hůla
Odborový dům 26 osob (2 ženy)
- 1927, 12.3. O hospodářských poměrech Miloš Vaněk
v Republice československé
restaurace U Vocílků 17 osob (3 ženy)
- 1927, 17.3. O Besarabii Theodor Bartošek
Odborový dům 100 – 150 osob
- 1928, po 23.1. O socialismu v moderní české literatuře S. K. Neumann
O projektovaném zhoršení sociálního
pojištění Jan Gallas
Pozn.: obě přednášky ohlášeny na valné hromadě spolku, konány zřejmě nebyly

Příloha č. 5

1921, jaro (?)

(Programové zásady spolku Socialistická společnost)

Zásady programové:

Socialismus. Zdůvodnění vnitřní.

Sociální demokracie – vedle demokracie politické i demokracie hospodářské.

Socialistický stát – individuum – kolektivní pojem.

Nesnáze kolektivismu – výchova k socialistickému státu.

Evoluce a kompromis. Pevný program zásadou evoluční.

Hnutí v podstatě revoluční a jistě bez revoluce nelze dosáhnouti cíle. Zadržeti revoluci do nejpříhodnějšího okamžiku, až proletariát bude mít: 1) dosti politické moci, 2) dosti odborných znalostí, 3) až prolné hospodářsky do vedení výroby.

E t a p y:

1) Etapy výchovné a) pro jednotlivce (závodní rady)

výstavba závodních rad, ústřední závodní rada.

Sdružení zaměstnavatelů.

Dohromady státní hospodářská rada. Protiváha parlamentu. Záležitosti hospodářské, vnitřní i zahraniční.

b) pro stát: (socializace zralých podniků)

Vymezení pojmu zralého podniku.

Zdroje energie (uhlí, vodní síly, lesy, nerostné bohatství).

Stát spravuje jen část socializovaných podniků.

Problém byrokracie.

Zásadní otázky přechodu.

I) Poměr člověka k vlastnímu dílu.

Hodnocení práce novými měřítky.

Studium práce. Státní úřad pro výzkum lidské práce.

Soustředění zprostředkovatelské práce.

Školský program: Reforma učednického vychování.

Reforma školská. Ruční práce na školách.

II) Nové hodnocení práce.

Seskupení malovýroby v účelné celky výrobní.

Normalizace součástí.

Typování výrobků určitých skupin.

Kontrola dovozu a kontrola vývozu.

- Zásadní obtíže přechodu:
- 1) poměr závodních rad a hospodářské rady státní k odborovým organizacím,
 - 2) vzájemný vztah nového činitele hospodářské rady státní k starému státu politickému,
 - 3) přeměna a přestavba systému úřednického.

2) Etapy přechodné:

- a) Smíšené hospodářství:
- I) Nucené syndikáty výrobní
 - II) Konzumní družstva.

Stát účastní se na hospodářství: majetek (zisk).

Obě skupiny zachovávají soukromoprávní charakter.

Veřejný dohled.

Úř[ední] program: Laicizování úředníků hospodářských.

Laicizování částečně ostatního úřednictva státního.

Zvláštní postavení soudců.

Statistika dovozu i vývozu.

Meziobchod vyloučen.

Hromadná výroba.

Zaručení existenčního minima.

Redukce bank.

Peněžní hospodářství (ve vnitřním obchodu) ustupuje systému bonovému.

Státní statistický hospodářský ústav. Základy hospodářského plánu.

Společenská nadhodnota započtena do režie.

Státní hospodářská rada přejímá funkce hospodářského parlamentu, stanoví

schopnost dovozní i vývozní, reguluje zahraniční trh a usměrňuje trh domácí.

Závazná, zákonná normalizace a typizace výrobků.

Plán centralizace celých skupin výrobních.

Zeměd[ělský] program: Účelné hospodaření zemědělské.

Racionální komasace a parcelace velkých komplexů půdy.

- Hlavní znaky této etapy:
- 1) vyloučení meziobchodu sníží režii,
 - 2) omezení vlivu peněz a částečné zavedení hospodaření smíšeného (peníze, zboží),
 - 3) převod systému úřednického v systém laický,
 - 4) vybudování syndikátů výrobních,
 - 5) příprava pro plánovité hospodaření.

- b) Cílevědomá správa národního hospodaření.

Přestavba státu politického ve stát socialistický.
Státotvorná myšlenka, společné zájmy konzumentů.
Parlament konzumentů, politika vnitřní i zahraniční.
Parlament syndikátů, politika hospodářská, domácí i vývozní. Potřebu domácího trhu stanoví parlament konzumentů.
Jednotlivý hospodářský plán.
Státní banka. Bony.
Peníze jen v zahraničním obchodě.
Úplná koncentrace podniků dle odvětví.
Výroba členěna dle krajů a surovin.
Soukromé vlastnictví zrušením dědického práva vymizí.
Existenční minimum rozvinuto do plné šíře.
Minimum hmotné i kulturní.
Kulturní program.
Internacionála v republice.
Internacionála mezistátní.

*Archiv Akademie věd České republiky, fond Zdeněk Nejedlý – veřejná činnost, inv. č. 4, kart. 1.
Kopie, strojopis.*

Příloha č. 6

1921, jaro (?)

(Úkoly spolku Socialistická společnost)

Úkolem „Socialistické společnosti“ jest přispěti k uskutečnění socialismu studiem otázek souvisejících se socialismem za účelem přípravy k socialistické společnosti. Proto může býti členem jen socialista.

Cíl socialismu (jako hnutí) vidíme v přeměně dnešní společnosti v takovou, aby se v ní hospodaření dalo ve prospěch celku. Socialistou je pro nás ten, kdo tento cíl uznává a chce k němu pracovati.

Uskutečnění tohoto cíle předpokládá:

- 1) zrušení soukromého vlastnictví aspoň výrobních prostředků a půdy,
- 2) vyloučení volné konkurence a volného obchodu,
- 3) vyloučení soukromého podnikání při výrobě, oběhu, směně i spotřebě, není-li vedeno zájmem celku a nezištnou tendencí,
- 4) vyloučení důchodu bez práce,

5) vyloučení (zamezení) rozdělování statků bez ohledu k zájmům celku.

Zásada: Základem společnosti jest práce.

Důsledek: Pracovní povinnost, zajištění potřeb pro pracující i pro ty, kteří pracovat nemohou.

Z hlediska těchto požadavků chce „Socialistická Společnost“ probírat, řešit atd. následující otázky:

Úvodní: Co je práce, poměr práce duševní a hmotné, pracovní povinnost.

A) Podmínky a zajištění duševní práce v soc[ialistické] společnosti

Umění – věda

Problém byrokracie, inteligence.

B) Práce hmotná

1) Hospodaření lidmi a) děti (výchova)

b) dospělí (prac. povinnost, zajištění invalidní a starobní)

c) regulace práce a jejího trhu

Speciální otázky:

Volba povolání

Minimum a maximum výkonnosti (intenzita i trvání)

Vědecké ocenění práce

Hygiena práce

Technický pokrok

2) Hospodaření výrobními prostředky:

Statistika

Hospodářský plán výrobní

Společenské vlastnictví výrobních prostředků

3) Řízení práce:

Vedení závodu

Účast zaměstnanců na vedení

Administrativní otázky

4) Směna:

Peníze

Banky

Obchod vnitřní i zahraniční, meziobchod

Zajištění životní míry (standard of life)

5) Spotřeba a konzum: Otázka konzumních družstev

6) Stát:

Vliv státu na výrobu

Daně a dávky

Právní otázky.

Archiv Akademie věd České republiky, fond Zdeněk Nejedlý – veřejná činnost, inv. č. 4, kart. 1.

Kopie, strojopis.

Příloha č. 7

První číslo časopisu VAR vyšlo dne 1.12.1921 a bylo uvedeno statí Z. Nejedlého „Lidově a pokrokově“

V A R

POKROKOVÝ LIST
PRO VEŘEJNÉ OTÁZKY

REDIGUJE

ZDENĚK NEJEDLÝ

Jan 5. 3350.

ROČNÍK I.

ROK 1922.

TISKEM A NÁKLADEM
OBČANSKÉ KNIHTISKÁRNY V PRAZE.

Zdeněk Nejedlý:

Lidově a pokrokově.

Žijeme prý ve varu — tak si aspoň namítáme. když hledíme na všechny ty překotné události, zvláště kolem nás, v našem bezprostředním sousedství. A ti, kteří tomu věří, proto se všichni do našeho života foukají, aby tento var schladili, vidíce v tom nehlavnější svůj úkol. Jen mírně, hezky opatrně, aby se nic nezvrátilo, nepřekotilo, toť blesk devadesíti devíti procent dnešních českých lidí. A ze strachu, aby se něco takového nestalo, staví se všichni do jedné fronty: proti «revoluci», proti «převratným snahám», proti všemu myšlenkovému kvasu. A to jak na pravici, tak, bohužel, namnoze i na levici. Vše má jít starými, vyšlapávanými, osvědčenými cestami podle etických příkazů praxe i teorie z anno dazumal.

Proti tomu jsem se již brzo po převratu stavěl a stavím i zde v tomto listě na stanovisko právě opačné. Nám nehrozí revoluce, nýbrž úplné zplodnění a myšlenková prázdnota, z něž těžší a bude těžší jediné reakce. Po napětí revolučního převratu zvítězila v celém národě únava, ochablost, která se stává přímo hroznou. Kdo si nemanhává toho, čeho není, nemůže nevidět, jak jdeme zpět, ve všech oborech. Kulturně upadáme nejhůře. Co je s naší vědou, jest prostě žalostné. Naše umění jakž takž mrká jako lampička u božského hrobu. Společensky jsme úplně sterilní. Ale i v politice vládne bezhlavost, neboť tu není vůbec cíle, není tu určitě myšlenky. V sociálních otázkách se hádáme o papírové otázky, ale v životě necítíme nijakého jich vlivu. Žijeme zkrátka, jen abychom šli, bez duše a bez krve. A tu ještě přicházejí oni ochlazujevači a hasí «požár» v českých duších! Jen mírně, opatrně — křičí na tyto živé mrtvolky, jákmile v posledním tažení dají se jevo aspoň jakousi ještě známkou života. A zatím není zrovna dnes ničeho více potřeba než volati, ano křičeti do duše všem dnešním českým lidem: probudte se, vstaňte a žijte! Vždyť to, co dnes žijete, není život, ale smrt, ještě hnilobný jed zachvacuje pomalu u nás již kde co.

Příloha č. 8

**Členská legitimace Čenka Körbra, vystavená v den, kdy byl zvolen před-
sedou spolku Socialistická společnost**

Státní ústřední archiv, fond Vilém a Čeněk Körber, inv. č. 28, kart. 2

30545/51⁴⁰

3

Legitimace
Čeněk Körber
.....
jest členem spolku
Socialistická Společnost.
V PRAZE dne *19. listopadu* 1926.
.....
předseda jednatel
Quiana
.....
pokladník

POZNÁMKY

- ¹ Autor děkuje Vlastě Měšťánkové ze Státního ústředního archivu v Praze (dále jen SÚA) za ochotnou pomoc při shromažďování archivních pramenů k tématu studie. Příkladnou se v tomto směru jeví i spolupráce s pracovníky Archivu Akademie věd ČR (dále jen AAV) a Archivu hlavního města Prahy (dále jen AMP). Uznání náleží rovněž mým kolegům ze SÚA Alexandře Blodigové, Jaroslavu Bubeníkovi, Janě Kubinové a Františku Štverákovi za upřesnění životopisných údajů o osobách uvedených v příloze č. 2. Cenné informace o vývoji literatury a umění v Československu ve dvacátých letech, které jsem v dané studii mohl využít jen z malé části, mi poskytl Rudolf Vévoda. Za pozorné čtení textu studie a upřesnění některých údajů děkuji Martinu Kučerovi (Historický ústav AV ČR). V neposlední řadě patří dík Martině Křesťanové za kvalifikovaný přepis dokumentů, vydaných v přílohách č. 5 a 6.
- ² AAV, fond Josef Jeřábek, inv. č. 12, kart. 1.
- ³ K Realistickému klubu srv. Křesťan, Jiří. Realistický klub v Praze. *Paginae historiae*, č. 6, 1998, s. 64–82.
- ⁴ Levit, Pavel. Zdeněk Nejedlý politický publicista. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*. Praha 1928, nestr.
- ⁵ Konrád, Karel. Cesta naší generace. *Var* 2, č. 3, 15.2.1949, s. 76.
- ⁶ Srv. Matoušek, Miloslav. Zdeněk Nejedlý. Praha 1938, s. 141. Týž: *Má cesta ke KSČ*, Ostrava 1971, s. 38.
- ⁷ AAV, fond Vladimír Procházka – korespondence rodinná, inv. č. 42, kart. 9.
- ⁸ SÚA, fond Zemský úřad v Praze – spolkové oddělení (dále jen ZÚ – spol.), kmen. č. 1494/1935, kart. 407.
- ⁹ Srv. tamtéž a AMP, Policejní ředitelství v Praze (dále jen PŘ), sign. SK/IX/427.
- ¹⁰ AAV, fond Zdeněk Nejedlý – veřejná činnost, inv. č. 4, kart. 1.
- ¹¹ AAV, Procházka – korespondence rodinná, inv. č. 42, kart. 9.
- ¹² SÚA, fond Prezidium Policejního ředitelství v Praze (dále jen PP), 1921 – 1930, sign. P/73/28, kart. 683. Policejní relace o schůzi levice Realistického klubu dne 8. 6. 1921 byla uveřejněna Jaroslavem Jiránkem in: Zdeněk Nejedlý. Praha 1975, příloha č. 1, nečís. K průběhu schůze srv. též *Realistická stráž* 2, č. 13, 9. 7. 1921, s. 15.
- ¹³ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 3289, kart. 50.
- ¹⁴ SÚA, ZÚ – spol., kmen. č. 1494/1935, kart. 407. AMP, PŘ, sign. SK/IX/427.
- ¹⁵ Matoušek. *Má cesta ke KSČ*, c.d., s.57.
- ¹⁶ Karel Bradka je uváděn mezi členy levice Realistického klubu. Jeho členství v Socialistické společnosti se z jiných pramenů nepodařilo doložit. Miloslav Matoušek mohl Karla Bradku zaměnit s Josefem či Václavem Brádkovými, kteří byli činovníky spolku Socialistická společnost.
- ¹⁷ Kopecký, Václav. *ČSR a KSČ*. Praha 1960, s. 129.
- ¹⁸ Týž. Zdeněk Nejedlý – veliký bojovník za štěstí lidu. In: *Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám*. Praha 1953, s. 76.
- ¹⁹ Týž. *ČSR a KSČ*, c.d., s. 126.
- ²⁰ „Šel jsem celých těch 40 let věrně a s láskou s naší drahou KSČ, připraven vždy svými silami jí přispěti, kde a jak jsem mohl.“ Nejedlý, Zdeněk. *Komunistické straně Československa k 40. výročí*. Praha 1961, s. 9.

- ²¹ Teichman, Josef. Zdeněk Nejedlý. Praha 1938, s. 184.
- ²² Josef Hanzal klade oprávněně vědecké „dozrání“ Zdeňka Nejedlého do dekády 1910–1920. Srv. Hanzal, Josef. Metodologická a literární hodnota Nejedlého díla. Česká literatura 26, 1978, s. 141.
- ²³ Srv. Křest'an, Jiří. Aféra Suk – Nejedlý. Svobodné slovo 49, č. 78, 3. 4. 1993, příloha Slovo na sobotu, s. 4.
- ²⁴ Nejedlý, Zdeněk. Před třiceti lety. Var 3, č. 11–12, 1.11.1950, s. 338.
- ²⁵ Kopecký. ČSR a KSČ, c.d., s. 128. Srv. též s. 137.
- ²⁶ Tamtéž, s. 127.
- ²⁷ Fischer, Josef Ludvík. Mladí a politika. Var 1, č. 18, 1.10.1922, s. 581.
- ²⁸ Klímeck, Antonín. Boj o Hrad, díl 1. Praha 1996, s. 169–170. Pro téma studie nebude nezajímavé konstatovat, že Nejedlý ve zmíněném článku uvedl, že v Československu existují pouze tři autority: stát, Masaryk a Marx. Masaryka označil za „jediného našeho myslitele velkého slohu“ (Nejedlý, Zdeněk. Autorita. Var 1, č. 3, 1.1.1922, s. 80). Uvedl ovšem, že o Masarykově díle je nutno kriticky přemýšlet z hlediska potřeb doby. Za jedině, kteří podobným způsobem v té době o Masarykových názorech uvažovali, označil komunisty.
- ²⁹ Matoušek. Zdeněk Nejedlý, c.d., s. 141–142.
- ³⁰ K násl. srv. Hudec, Gustav. Zdeněk Nejedlý a pokrokové studentstvo. In: Na paměť Zdeňka Nejedlého. Praha 1966, s. 132. Ke Studentské revui viz Matoušek. Má cesta ke KSČ, c.d., s. 53n.
- ³¹ Matoušek, Miloslav. Poselství mladého života. Praha 1922, s. 7.
- ³² K Volnému sdružení čtenářů Varu srv. Dvořák, Jaromír. K metodologickému významu děl Zdeňka Nejedlého. In: K otázkám pokrokové tradice a revoluce v uměnovědě. Ostrava 1965, s. 51–52.
- ³³ Kavárna Union na rohu Národní třídy a Perštýna zažívala svůj největší rozkvět před první světovou válkou, kdy se její pokojíky staly místem pravidelných setkávání příslušníků české kultury a vědy. Po válce již její sláva pohasínala, v roce 1925 na odpočinek odešel legendární vrchní číšník František Patera, svérázný podporovatel pražské bohémy. Vzpomínky na slavnou kavárnu byly později soustředěny in: Kavárna Union. Praha 1958.
- ³⁴ Zdeněk Nejedlý později vzpomínal, že jej o vystoupení na schůzi čtenářů Varu požádal Wolker sám. Srv. Nejedlý, Zdeněk. Jiří Wolker. Var 3, č. 4–5, 1.5.1950, s. 101.
- ³⁵ Wolker, Jiří. Proletářské umění. In: Var 1, č. 9, 1.4.1922, s. 271–275. srv. rovněž týž. Umění všední či nedělní? Var 1, č. 8, 15.3.1922, s. 252–253.
- ³⁶ K tomu srv. Vlašín, Štěpán. Jaro poválečné generace. Avantgarda známá a neznámá. Praha 1971, s. 14–15.
- ³⁷ K Wolkrovu vztahu k Nejedlému srv. Nezval, Vítězslav. Z mého života. Praha 1978, s. 89–90. Seifert, Jaroslav. Všecky krásy světa. Praha 1992, s. 49–50.
- ³⁸ Hora, Josef. Socialistická naděje. Praha 1922, s. 37.
- ³⁹ Nejedlý, Zdeněk. Tři internacionály. Var 1, č. 11, 1.5.1922, s. 229.
- ⁴⁰ K inspirátorům vzniku Nezávislé sociálně demokratické strany náleželi vedle Vincence Charváta poslanci a odboroví předáci Vilém Brodecký a Robert Klein.
- ⁴¹ Srv. dopisy Jaromíra Dolanského z 14. 4. 1923 a Jaroslava Procházky z 23. 4. 1923, adresované Vladimíru Procházce. AAV, Procházka – korespondence osobní, inv. č. 87, kart. 11. Tamtéž – korespondence rodinná, inv. č. 42, kart. 9. V prvně zmíněném dopise čteme: „Růžek dělá zase politiku a zase ovšem po svém. I ty konce jsou docela „jeho“: V době, kdy tvrdil, že drží

pravé živly v Československých novinách v šachu a smál se Modráčkovi, vyhodili ho přes noc nic netušícího z redakce a vzali si tam Baltazara z ČSR (míněn list Československá republika – J. K.). A tak dělá teď Socialistické sjednocení.“ Z toho, že se Růžek chlubil, že blokuje Viléma Brodeckého, usoudil Dolanský, že brzy nadejde čas, kdy Brodecký Růžka ze strany vyprovodí.

⁴² SÚA, fond Josef Schieszl, inv. č. 175, kart. 8.

⁴³ Nejedlý. Tři internacionály, c.d., s. 335.

⁴⁴ Týž, Ubohý střed. Var 2, č. 4, 15.1.1923, s. 128.

⁴⁵ Týž, Českoslovenští socialisté. Var 2, č. 7, 1.4.1923, s. 214. K násl. viz s. 220.

⁴⁶ Týž, Nová strana. Var 2, č. 9, 1.5.1923, s. 262.

⁴⁷ Srv. policejní relaci o Nejedlého přednášce na schůzi Socialistické společnosti, konané dne 19.3.1923 in: SÚA, PP, 1921–1930, sign. P 73/31, čj. 3864/23, kart. 715. SÚA, Prezidium Zemského úřadu v Praze (dále jen PZÚ), 1921–1930, sign. 8/5/45/5, inv. č. 207–417–6. SÚA, Prezidium ministerstva vnitra (dále jen PMV), 1925–1930, sign. X/Praha/S 40/1, inv. č. 225–558–3.

⁴⁸ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 3289, kart. 50.

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 550, kart. 11. Srv. též Fischer, Josef Ludvík. Z doby „Varu“. In: K otázkám pokrokové tradice a revoluce v uměnovědě, c.d., s. 259–262.

⁵⁰ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 550, kart. 11, dopis J. L. Fischera Z. Nejedlému z 5.11.1924.

⁵¹ Viz Hanzal, Josef. Zdeněk Nejedlý a poválečné české školství a kultura. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Semily 2000, s. 96.

⁵² K Nejedlého námítkám vůči KSČ a sovětské realitě srv. příslušné pasáže in: Červinka, František. Zdeněk Nejedlý. Praha 1969.

⁵³ Srv. dopis Jaroslava Procházky bratru Vladimírovi. AAV, Procházka – korespondence rodinná, inv. č. 42, kart. 9.

⁵⁴ Nejedlý, Zdeněk. Čas nedávno napsal... Var 1, č. 20, 15.10.1922, s. 640.

⁵⁵ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 376, kart. 6.

⁵⁶ Rukopis článku je uložen tamtéž, inv. č. 942, kart. 19.

⁵⁷ Zdeněk Nejedlý. Lidově a pokrokově. Var 1, č. 1, 1.12.1921, s. 1.

⁵⁸ Tamtéž, s. 4.

⁵⁹ Tamtéž, s. 6.

⁶⁰ Tamtéž, s. 8.

⁶¹ Tamtéž, s. 12.

⁶² Tamtéž, s. 11.

⁶³ Matoušek. Má cesta ke KSČ, c.d., s. 57.

⁶⁴ AAV, Procházka – korespondence osobní, inv. č. 87, kart. 11. Jaroslav Kratochvíl naopak vzpomínal, že schůze Socialistické společnosti se konaly v neveliké místnosti v suterénu kavárny Opera. Kratochvíl, Jaroslav. Můj pohled. In: O Zdeňku Nejedlém. Praha 1938, s. 139.

⁶⁵ SÚA, PMV, 1925–1930, sign. X/Praha/S 40/1, inv. č. 225–558–3.

⁶⁶ K osobnosti J. Zory srv. odkazy in: Jiša, Jan. Česká literatura 20. let a básníci sovětského Ruska. Praha 1956.

⁶⁷ Zora, Josef. Z dvacátých let. In: Na paměť Zdeňka Nejedlého. Praha 1966, s. 265–266.

- ⁶⁸ SÚA, PMV, 1925–1930, sign. X/Praha/S 40/1, inv. č. 225–558–3.
- ⁶⁹ Tamtéž a SÚA, PP, 1921 – 1930, sign. P 73/65, kart. 722. SÚA, PZÚ, 1921–1930, sign. 8/5/45/5, inv. č. 207–417–6.
- ⁷⁰ Tamtéž (týká se všech tří zmíněných fondů).
- ⁷¹ Tamtéž.
- ⁷² Nezval, Vítězslav. Sloky do památníku. In: O Zdeňku Nejedlém. Praha 1948, s. 247.
- ⁷³ Kaplický, Václav. Před třiceti lety. In: Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám, c.d., s. 396.
- ⁷⁴ Kratochvíl, c.d., s. 139.
- ⁷⁵ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 4075, kart. 65.
- ⁷⁶ Kaplický, c.d., s. 396.
- ⁷⁷ Šalda, František Xaver. Osobnost Zdeňka Nejedlého. In: Padesát let Zdeňka Nejedlého, c.d., nestr.
- ⁷⁸ AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 624, kart. 13, dopis J. Gallase Z. Nejedlému z 7. 2. 1953.
- ⁷⁹ Srv. např. Matoušek. Má cesta ke KSČ, c.d., s. 58.
- ⁸⁰ Dopis J. Gallase Z. Nejedlému z 10. 2. 1928. AAV, Nejedlý – korespondence osobní došlá, inv. č. 624, kart. 13.
- ⁸¹ Kalista, Zdeněk. Po proudu života, díl 2. Brno 1996, s. 12.
- ⁸² K tomu srv. Červinka, c.d., s. 301–302.
- ⁸³ Nezval. Z mého života, c.d., s. 74.
- ⁸⁴ Konrád, Karel. Zdeněk Nejedlý. In: Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám, c.d., s. 426.
- ⁸⁵ Špačková, Lída. Několik vzpomínek. In: tamtéž, s. 413.
- ⁸⁶ Kaplický, c.d., s. 395.
- ⁸⁷ AAV, Procházka – korespondence rodinná, inv. č. 42, kart. 9.
- ⁸⁸ Teichman, c.d., s. 187.
- ⁸⁹ Nejedlý. Komunistické straně Československa k 40. výročí, c.d., s. 11.
- ⁹⁰ Tamtéž, s. 12.
- ⁹¹ SÚA, PMV, 1925–1930, sign. X/Praha/ S 340/1, inv. č. 225–558 – 1.
- ⁹² AMP, PŘ, sign. SK/IX/427.
- ⁹³ Var 3, č. 11, 1.12.1924, s. 351–2.
- ⁹⁴ SÚA, PP, 1921 – 1930, sign. P 73/65, kart. 722. SÚA, PMV, 1925 – 1930, sign. X/Praha/ S 40/1, inv. č. 225–558–3. Policejní relace o schůzi byla Jaroslavem Jiránkem vydána in: Zdeněk Nejedlý. Praha 1975, příloha č. 4, nestr.
- ⁹⁵ SÚA, PP, 1921–1930, sign. P 73/65, kart. 722. SÚA, PZÚ, 1921–1930, sign. 8/5/45/5, inv. č. 207–417–6. SÚA, PMV, 1925–1930, sign. X/Praha/S 40/1, inv. č. 225–558–3.
- ⁹⁶ AMP, PŘ, sign. SK/IX/427.

ZUSAMMENFASSUNG

ZDENĚK NEJEDLÝ UND DER VEREIN SOZIALISTISCHE GESELLSCHAFT IN PRAG

Jiří Křest'an

Im Verein Sozialistische Gesellschaft, der am 13. November 1921 im Smíchover Café Opera entstand, trafen sich vor allem die jungen Menschen der verschiedenen politischen Anschauungen. In den Verein gingen die Mitglieder des linken Flügels des Realistischen Klubs über, nachdem er definitiv von den Anhängern Emanuel Rádl's beherrscht worden war. An den Vereinsaktivitäten nahmen teil auch Kommunisten, unabhängige Sozialisten (Zentristen), Sozialdemokraten, Nationalsozialisten, Arbeiter- und Gewerkschaftsführer, Studentenführer und Literaten, die Mitglieder der Legionär- und Lehrerorganisationen und auch die professionellen Politiker. Der Verein Sozialistische Gesellschaft repräsentierte also in der Zeit, wann sich vielmehr die Konflikte unter einzelnen politischen Strömungen in der Tschechoslowakei zuspitzten, einen merkwürdigen Diskussionsklub, der sich durch innerlich anspruchsvolle, aber tolerante Atmosphäre auszeichnete, die den Vereinsbesuchern ermöglichte, sich über die Standpunkte zur aktuellen Gesellschaftssituation klarzuwerden. Die Vereinsbesucher traten zu den bestehenden politischen Parteien und Gruppierungen mit dem ziemlich großen Maße der Kritik zu. Die skeptische Beziehung setzte sich gewissermaßen auch zur Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei durch, die sonst in der Sozialistischen Gesellschaft merklichen Respekt hatte. Der Autor der Studie registriert den Fakt, dass viele Mitglieder der Sozialistischen Gesellschaft und Teilnehmer an ihren Versammlungen, die Mitglieder der Kommunistischen Partei wurden, später mit dieser Partei voneinander gingen.

Der bekannte Vertreter des Vereins Sozialistische Gesellschaft war der Professor der Karlsuniversität in Prag Zdeněk Nejedlý. Auch er empfing offensichtlich die Entstehung des Vereins in der Zeit, wann er selbst in der Einschätzung der etablierten Parteien und ihrer Perspektiven zögerte. Zdeněk Nejedlý erhielt sich praktisch in dem ganzen Zeitraum des Bestehens der ersten Republik kritischen Abstand von der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei und auch von der Realität in der Sowjetunion. Der Autor illustriert die Genesis der Ansichten Nejedlýs unter anderem auf seiner Beziehung zu dem Präsidenten T. G. Masaryk und dessen Ideen.

Die Veranstaltung der öffentlichen Versammlungen und Vorlesungen wurde das Gebiet, wo der Verein Sozialistische Gesellschaft am ausdrucksvollsten zur

Geltung kam. Den größten Widerhall erreichten die Vorlesungszyklen „Die proletarische Einheitsfront“ und „Die russische Revolution“, die in der ersten Hälfte des Jahres 1923 veranstaltet wurden. An der Vereinsveranstaltungen nahmen außer Nejedlý teil z. B. Theodor Bartošek, Václav Bolen, Jaromír Dolanský, J. L. Fischer, Josef Guttman, Vincenc Charvát, Václav Kaplický, Jaroslav Kratochvíl, Bohumil Mathesius, Jaroslav und Vladimír Procházka, Petr Růžek, Rudolf Slánský, F. X. Šalda, Václav Vacek, Emanuel Vajtauer u. a. Die Aktivität des Vereins ließ allmählich nach, was nach dem Jahre 1925 markant wurde, wann auf Veranlassung Zdeněk Nejedlýs und einiger anderen Mitglieder der Sozialistischen Gesellschaft eine neue Organisation, die Gesellschaft für wirtschaftliche und kulturelle Annäherung mit dem neuen Russland gegründet wurde. Seit 1928 entwickelte der Verein keine Tätigkeit, und am 30. Juni 1939 wurde er amtlich aufgelöst.